Könyvtár- és információtudomány

Kutatás

Lásd 99, 113

Tudománymetria, bibliometria

71/2017

CORTÉS-SÁNCHEZ, Julián David: Eficiencia en el uso de bases de datos digitales para la producción científica en universidades de Colombia. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 39. (2016) 2.

Res. angol nyelven

A digitális adatbázisok használatának hatékonysága a kolumbiai egyetemek tudományos teljesítményében

Adatbázis; Hatékonyság; Publikálás -tudományos kiadványoké

A 2013-ban akkreditáltan működő kolumbiai egyetemeken értékelték a digitális adatbázisok használatának hatékonyságát a tudományos teljesítmények érdekében. Az ehhez használt módszer a DEA (*Data Envelopment Analysis*) volt. A digitális adatbázisok számát és a teljes munkaidejű tanárok számát tekintették „inputnak”; a Scopus által indexelt tudományos publiká-

ciók száma volt az „output”. Az eredmények szerint a vizsgált egyetemek többségénél az inputokat kevéssé hatékony módon használják fel a tudományos publikációk előállításához. Javaslatok: a digitális adatbázisok közös beszerzése, a szabad hozzáférésű források használata, a kutatásokat ösztönző politikák alkalmazása a nemzetközi trendek szerint.

(Autoref.)

72/2017

DEMIDOV, D. D.: Bibliometričeskij analiz dokumental'nogo informacionnogo potoka po probleme sozdaniâ i ispol'zovaniâ èlektronnyh izdanij **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2016) 10., p. 29-39.

Az elektronikus publikációk létrehozásával és használatával kapcsolatos információáradat bibliometriai elemzése

Bibliometria; Elektronikus publikáció; Felmérés; Hivatkozásmutató; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az 1997 és 2015 közötti orosz Tudományos Hivatkozási Index Adatbázison alapuló nemzeti dokumentumáradat bibliometriai elemzésének eredményeit tárgyalja a cikk, majd meghatározza a dokumentumok típusát és az áradat dinamikáját. A kutatandó problémaköröket is megállapítja, bemutatja a publikációk szóródásának jellegét és a legtöbb cikket megjelentető, legtermékenyebb folyóiratok tartalmát. A szerző azt a tendenciát látja, hogy az elektronikus publikációk létrehozására és használatára irányuló hazai törekvések folyamatosan erősödnek, és alapjukat a folyóirat-publikációk adják.

(Autoref.)

73/2017

VINYARD, Marc: Altmetrics : an overhyped fad or an important tool for evaluating scholarly output? **In:** Computers in libraries. – 36. (2016) 10., p. 26-29.

Altmetrics. Túllihegett hóbort vagy a tudományos teljesítmény adekvát mérési eszköze?

Bibliometria; Tudománymetria

A tudományos eredményt hagyományosan a megjelenést biztosító folyóirat impakt faktorával, a szerző más tudományos folyóiratokban történő idézettségének számával, valamint a h-indexszel szokták mérni (utóbbit a szerző cikkeinek és a rájuk történő hivatkozásoknak a számából képezik). Az *altmetrics* viszont a közösségi médiában való megjelenések, a cikkletöltések, a megtekintések, az intézményi repozitóriumokban és a Mendeley hivatkozáskezelő és -megosztó rendszerben, valamint a ResearchGate tudományos közösségi oldalon való szereplések mérőeszköze. Előnye, hogy – ellentétben a folyóiratcikkek hosszadalmas lektorálási eljárása miatt akár két évig is eltartó megjelenésével –, a tudósok így napok alatt viszontláthatják nemcsak munkájuk eredményét, hanem a rá érkező visszajelzéseket is. Az altmetrics azoknak a kutatóknak is előnyös, akik nem cikkekben, hanem például könyvekben, tanulmányokban publikálják eredményeiket. A Goodreads például a Mendeley hivatkozáskezelővel nyomon követi az adott könyv olvasóinak számát. Más eszközök pedig az adathalmazok, interjúk és blogok hatását is reprezentálni tudják.

Az altmetrics demokratikus, mert nemcsak a tudós kollégák, hanem a hallgatók véleményét is tükrözheti. A széles körű visszajelzések miatt jó példa a crowdsourcingra is, hiszen az olvasó megoszthatja például a Facebookon, vagy ismertetést írhat róla a Goodreadsen. A hírportálokon történő említések száma szintén jó visszajelzés lehet a kutatási eredmények társadalmi hatásáról. A minél szélesebb körű sajtómegjelenés, a nagyközönség számára való láthatóság elsősorban a támogató szervezetek megnyerése, az anyagi források biztosítása miatt fontos.

Az altmetrics ellen szól, hogy a közösségi hálók népszerű témái például az ebola vagy a migráns krízis, de a komplikáltabb témák, például hidrogén magas hőmérsékleten történő felszívódása cirkónium-ötvözetekben jóval kevésbé keltik fel a laikus közösség érdeklődését. Ez a jellegzetesség tisztán tükröződik az altmetrics éves rangsorában és ezeknek a Web of Science leghivatkozottabb cikkeivel való összehasonlításban.

További bonyodalmat okoz a webes eszközök sokfélesége. A tudósoknak el kell dönteniük, hogy a Twitter említéseket vagy a Facebook statisztikákat veszik figyelembe, és fel kell mérniük, hogy vajon a kiadók és a tudományos élet elfogadja-e ezeket. Ráadásul a webes bibliometriai indikátorokat manipulálni is lehet. A döntésnél a következő szempontokat érdemes figyelembe venni: az altmetrics rugalmasabb értékelést tesz lehetővé, mint a hagyományos impakt faktor és h-index. Ezen kívül jól passzol a jelenlegi tudományos publikálási trendekhez – az altmetrikai indikátorokat már adoptáló nyílt hozzáférésű folyóiratokhoz és az ORCID egyedi szerzői azonosítók-

hoz. Igaz, hogy az altmetrika a tudományos munka minőségénél jobban jelzi a téma iránti közérdeklődést, de nem szabad elfelejteni, hogy a bibliometria soha nem is volt a minőség jelzésére alkalmas.
Végső soron kimondhatjuk: az altmetrika gyors visszajelző képessége miatt értékes kiegészítője a hagyományos bibliometriának a tudományos hatás mérésének terén. Jobb lehet a könyvek, előadások és vizuális munkák esetében, melyeket a hagyományos értékelő eszközök mellőznek. Vélhetően felváltani nem, csak kiegészíteni fogja az impakt faktort, a h-indexet és a tudományos hivatkozásokat. Ha a kutatóhelyek mereven ellenállnak, akkor szembekerülnek az árral, a közösségi háló, a nyílt publikálás és az információ demokratizálódásának egyre jelentősebb trendjével.

(Fazokas Eszter)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

74/2017

BATS, Raphaëlle: Libraries after Charlie : from neutrality to action. – Bibliogr. **In:** Library trends. – 65. (2016) 2., p. 128-142.

Könyvtárak a Charlie Hebdo után: a semlegességtől a tettekig

Szellemi szabadság; Társadalmi követelmények

A 2015 januárjában a *Charlie Hebdo* és a *Hyper Cacher* elleni támadások utáni hetekben a francia könyvtárak gyorsan, intenzíven és érzelmekkel reagáltak az eseményekre, többek között plakátokkal, beszerzésekkel, kiállításokkal és vitákkal. A támadások által kiváltott események politikai töltetűek voltak. Miközben a merényletek a szólásszabadság szentségét támadták Franciaországban, az azt követő gyűlések, tiltakozások során megkérdőjelezték mind a francia egységet, mind a mozgósítás és az elkötelezettség fogalmát egy olyan korszakban, melyet már politikamentesnek gondoltunk. Továbbá a gyilkosok francia állampolgársága megkérdőjelezte a francia demokrácia azon képességét, hogy olyan lehetőségeket kínáljon, amelyekben polgárai valóban együtt élhetnek. Mindezeket a tényezőket figyelembe véve felmerül a kérdés, mi vezette a könyvtárakat – semlegességük lelkes védelmezőit –, hogy a francia történelem e politikai pillanatában állást foglaljanak. A franciák által csak Charlie-nak nevezett események utáni könyvtári tevékenység elemzése alkalmat ad arra, hogy megkérdőjelezze a könyvtárak politikai szerepét. A cikk először a franciaországi könyvtárak intézkedéseit tekinti át 2015 januárjától 2015 decemberéig, majd azt vizsgálja, hogyan egyeztették össze a könyvtárak és a könyvtárosok a semlegesség követelményét azzal a vággyal, hogy részt vegyenek azokban az eseményekben, amelyek potenciálisan történelmiek és nagyon is politikaiak voltak. Végül – e néha nehéz megbékélési folyamat révén – a cikk egyre növekvő igényt tár fel az aktivista hivatás újjáélesztésére a könyvtári szakmában.

(Autoref.)

75/2017

LOR, Peter Johan: Risks and benefits of visibility : librarians navigating social and political turbulence. – Bibliogr. **In:** Library trends. – 65. (2016) 2., p. 108-127.

A láthatóság hátrányai és előnyei: könyvtárosok a társadalom és politika örvényében

Feladatkör; Társadalmi követelmények

A könyvtárak szándékos égetése nem új, de meglepőnek tűnik, hogy az ilyen események a békeidőben is bekövetkeztek a demokráciában. Mit mond ez a könyvtárak közösségi észleléséről és a könyvtári szakma válaszáról? Többnyire a könyvtárak nem nagyon szerepelnek a hírekben. Egyes országokban nagyrészt láthatatlanok, másokban csak akkor keltenek figyelmet, ha csökkentések vagy bezárások fenyegetik őket, vagy ha rosszra fordulnak a dolgok. A könyvtárak láthatósága és láthatatlansága a politikai arénában kockázatokkal és előnyökkel is jár. A téma feltérképezéséhez a különböző országokban működő

könyvtárakat úgy értelmezi a szerző, mint a politikai térben elhelyezkedő, a láthatatlantól a láthatóig terjedő folytonosságot, amelyre a láthatóság és a láthatatlanság veszélye fennállhat. Néhány megfigyelés – különös tekintettel a dél-afrikai könyvtárügy fejlődésére – azt követi nyomon, hogyan látják a könyvtárosok magukat és intézményeiket az általuk szolgált közösségekkel és társadalmakkal kapcsolatban. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a láthatatlanság kockázata nagyobb, mint a láthatóságé, de a könyvtári szakma politikai tudatossága, szerepvállalása és elkötelezettsége a kritikus tényező.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

76/2017

BARYŠEVA, Ekaterina Aleksandrovna: Biblioteki Indii segodnâ : ot staryh problem k novym gorizontam **In:** Bibliotekovedenie. – (2016) 4., p. 451-458.

Res. angol nyelven

Az indiai könyvtárak ma: régi problémák és új lehetőségek

Elektronikus könyvtár; Információs társadalom; Könyvtári rendszer -országos; Könyvtárpolitika; Középtávú terv

A 21. század elejére Indiában fejlett könyvtári rendszer alakult ki. A különböző főhatóságokhoz több mint 30 ezer közkönyvtár tartozik, számuk a nem kormányzati szervek és az alapítványok által finanszírozottakkal együtt mintegy 50 ezer. Kötelespéldányban a legnagyobb közkönyvtárak–nemzeti letéti központok részesülnek: a Nemzeti Könyvtár (Kalkutta), a Csennai Connemara Közkönyvtár (eredetileg a Madrászi Múzeum könyvtára, 1860), az Ázsiai Társaság Könyvtára (Mumbay, 1804), Delhi közkönyvtára (1951). A Kulturális Minisztériumhoz tartozik a nemzeti bibliográfiai ügynökség feladatait ellátó Központi Tájékoztató Könyvtár.

A Nemzeti Könyvtár 2016-ban ünnepelte fennállásának 175. évfordulóját. A kalkuttai közkönyvtárként alapított intézmény a függetlenség kivívása után a korábban kormányzói rezidenciaként szolgáló műemlék épületben a látogatók számára 1953-ban nyílt meg, 2004-ben korszerű épületekkel (raktárak, olvasó- és konferenciatermek) bővült. Honlapja 2002 óta működik. Teljességre törekszik az indiai vonatkozású kiadványok beszerzésében, gyűjtőkörében első helyen a humán tudományok állnak. Szervezetében 25 osztály szakosodott a ritka könyvekre és kéziratokra, térképekre és metszetekre, 15 osztály az Indiában használt alapvető nyelvek, 5 osztály az európai, ázsiai, afrikai nyelvek irodalmára; van még gyermekkönyvtár, számítóközpont és 7 adminisztrációs osztály. Van 4 olvasóterem, a szakmai osztályokon kisebb olvasószobák, vetítőterem a gyerekeknek, kényelmes feltételek a mozgáskorlátozottaknak. A könyvtár évente 362 napot tart nyitva, lakóhelyétől függetlenül olvasója lehet mindenki, aki betöltötte a 18. évét. A kölcsönzés ingyenes, de letéti összeghez kötött. A könyvtár honlapjáról elérhető az elektronikus katalógus és könyvtár, a távoli hálózati források; ingyenesen kereshető 7 ezer nemzeti és külföldi tudományos folyóirat, teljes szövegű adatbázisok, köztük 2,7 millió disszertáció és autoreferátum a világ 700 vezető tudományos intézményéből.

A közkönyvtári hálózat az 1980-as évek óta a hierarchikus közigazgatási modellt (állam-körzet-kerület-település) követi, minden államban a helyi sajátosságoknak megfelelően működik. A vezető szerepet az államok központi könyvtárai játsszák, a központi és regionális könyvtárakat az állam kormánya és az ország Kulturális Minisztériuma finanszírozza. A járási és alsóbb szintű könyvtárakban gond, hogy kevés mű jelenik meg nemzeti nyelveken. A Raja Rammohan Roy alapítvány ajánlása szerint a nemzeti integráció céljából a könyvtáraknak legalább 30%-ban angol és hindi nyelvű könyveket kell kapniuk, tematikailag 20%-ban szépirodalmi és művészeti, tudományos ismeretterjesztő kiadványokat, gyermekirodalmat, tankönyveket és kézikönyveket. A 2000-es évek eleje óta a legtöbb központi és a legnagyobb járási könyvtáraknak van honlapjuk, sokaknak elektronikus katalógusuk. A cél egységes információs hálózat kialakítása az államok könyvtáraiból. 2010-ben indult az *India digitális könyvtára* projekt száznál több egyetemi, köz- és szakkönyvtár részvételével. Ingyenesen és regisztráció nélkül online olvasható 1 millió könyv és folyóirat, a látogatók száma havonta 75 ezer. Ugyanakkor 2011-ben a falusi lakosság mindössze 65%-a volt írástudó; ez főként a sűrűn lakott államokra jellemző.

2005-ben a miniszterelnök kezdeményezte az információs társadalom fejlesztésére a Nemzeti Tudás Bizottság felállítását, a kormány tanácsadó szervébe bekerültek a könyvtárak. 2010-ben elkészült a *Könyvtárak – a jövő kapuja* jelentés, az ennek nyo-

mán létrejött *Könyvtárak nemzeti küldetése* bizottság kidolgozta a könyvtári rendszer korszerűsítési tervét a következő évtizedre. Az új könyvtári politika fő részei: nemzeti virtuális könyvtár létrehozása, modellkönyvtárak hálózatának fejlesztése, új szabványok kidolgozása a könyvtári munka értékelésére, a könyvtárosok szakmai színvonalának emelése. A program 2014–2017. évi megvalósítására a kormány 4 milliárd rúpiát különített el, a munka 2018-ban folytatódni fog.

(Viszocsekné Péteri Éva)

77/2017

KOREN, Marian: Kooperationen – Stiftungen – Mittelpunkt der Gemeinde : das Bibliothekswesen in den Niederlanden **In:** BuB. – 68. (2016) 10., p. 572-577.

Együttműködés – alapítványok – a község központja. A könyvtárügy Hollandiában

Könyvtárügy

A holland könyvtárügy aktuális helyzetét a FOBID szakmai érdekvédelmi ernyőszervezet elnöke mutatja be.

A holland felsőoktatásban 2001 és 2015 között 19 500 euróról 14 300 euróra csökkent az egy hallgatóra jutó állami támogatás. Ma az alkalmazottak 40%-a részmunkaidőben dolgozik. Az egyetemi könyvtárakban egyre jellemzőbb a centralizálás. Vegyes költségvetéssel dolgoznak: az intézmények fenntartásáról a kormányzat gondoskodik, a források beszerzéséről pedig maga az intézmény. Az egyetemi könyvtárak együttműködési köre (UKB) az információs infrastruktúra, a metaadatok szabványosítása és a munkatársak képzése területén tevékenykedik. 2011–2015-re szóló stratégiai tervük témája: „A felsőoktatási könyvtárak útja a felhőbe". Közös katalogizálást folytatnak, a dokumentumforgalmazásban az OCLC WorldShare platformjához csatlakoztak, szerződést kötöttek nemzetközi repozitóriumokkal. Aktívan támogatják a nyílt hozzáférési kezdeményezést, ők maguk az arany utat választották.

A felsőoktatási integrációt követően 40 felsőoktatási könyvtár működik, közülük 32-en tagjai az SHB együttműködésnek. A szerveződés 2015-től 2018-ig szóló stratégiai tervében fő célul a képző- és kutatási intézményekkel való értékes partneri együttműködést tűzték ki. Ennek egyik megvalósulása a felsőoktatási tudásbank, amely 39 ezer publikációt tesz elérhetővé nyílt hozzáféréssel.

A nemzeti könyvtár önkéntes alapon kapja a kötelespéldányokat, a nyomtatott kiadványok központi letéti helye. Az elektronikus folyóiratok nemzetközi könyvtárát is működteti. 2015-től jogszabályban kapta feladatául a közkönyvtári rendszer irányítását. 2015 és 2018 közötti stratégiai terve a „Hálózatunk erőssége" címet viseli. Új szolgáltatása a Delpher (www.delpher.nl), amely a teljes szövegű hozzáférés országos infrastruktúráját biztosítja az amszterdami, leideni, utrechti és groningeni egyetemi könyvtárral, valamint a Királyi Holland Tudományos Akadémia Meertens-intézetével együttműködve. 2018-ra az 1940-től megjelent holland nyelvű publikációk 90%-át szeretnék digitális formátumban rendelkezésre bocsátani.

A közkönyvtári rendszer 156 könyvtári hálózatból (2000-ben ezek száma 542 volt) és 9 megyei könyvtárból, összesen 1000 szolgáltatóhelyből áll. A beiratkozott olvasók száma 3, 8 millió. 73 millió a kölcsönzött dokumentumok száma, 243 ezer olvasónak van e-könyves elérési regisztrációja. A közkönyvtári bevételek 15–19%-a a beiratkozási díjakból származik. A közkönyvtári törvény (1975) háromszintű könyvtári rendszert vezetett be, a könyvtárak használata 18 éves korig ingyenes. A közkönyvtárak a 80-as években kerültek a települések fenntartásába. A 2015. évi új könyvtári törvény az országos könyvtári hálózat különböző szereplőinek szerepkörét határozza meg.

A közkönyvtárak a települések legfontosabb találkozási helyei. A könyveket és egyéb dokumentumokat tematikus csoportokban, borítójukkal kifelé helyezik el. Info-kávéház, játszóhely és barkácslabor várja a látogatókat. Más intézményekkel együttműködve különböző rendezvényeknek is rendszeresen teret adnak. Egy-egy könyvtár kezdeményezéséből gyakran születnek országos programok, például az olvasásra neveléssel és a digitális kompetenciák terjesztésével összefüggésben. A közkönyvtárak biztosítják az iskolai tanulók számára is a könyvtári ellátást. Különös figyelmet fordítanak a látássérültekre és a vakokra.

A Közkönyvtárak Egyesülése (VOB), amely 1908-ban alakult, az intézményeket tömörítő érdekvédelmi szervezet. Kiemelten foglalkozik az egész ország könyvtáraiban érvényes olvasójegy, a konzorciumok, az információs infrastruktúra és a digitális tartalmak kérdéseivel.

Az információs szakembereket a KNVI (Koninklijke Nederlandse Vereniging van Informatieprofessionals)

tömöríti. Jelenleg a felsőoktatásban nincs könyvtárosképzés, ennek a helyébe a könyv- és médiaszak lépett. Vizsgálják, hogy a könyvtári munkához milyen kompetenciákra van szükség, és igyekeznek betölteni a közeljövőben nyugdíjazás miatt megüresedő álláshelyeket. A sokféle könyvtári funkció és a multikulturális környezet miatt más szakmák képviselőire is szükség van a könyvtárakban.

(Hegyközi Ilona)

Együttműködés

78/2017

BUTTÒ, Simonetta: Trent'anni di SBN. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** AIB studi. – 56. (2016) 2., p. 181-183.

Az országos könyvtári szolgálat (Servizio bibliotecario nazionale) harminc éve

Együttműködés -belföldi; Gépi könyvtári hálózat

Harminc éve hangzott el a bejelentés, hogy a Firenzei Nemzeti Könyvtárban (BNCF) hivatalosan megkezdte működését az SBN (*Servizio bibliotecario nazionale* – országos könyvtári szolgálat), amit hosszú évek tervező, fejlesztő munkája és „próbaüzeme" előzött meg. Ebben számos különféle intézmény vett részt (pl. a firenzei egyetem számítóközpontja, a nemzeti kutatási központ dokumentációs intézete és – természetesen – a prototípust kifejlesztő BNCF).
Az olasz könyvtáregyesület (AIB) kezdettől a projekt mellé állt, és fontos szerepet töltött be annak megismertetésében, népszerűsítésében a teljes olasz könyvtári közösség körében. Az olasz könyvtárügy 1972-es decentralizációja (az irányítás tartományi hatáskörbe utalása) nyomán egyre fenyegetőbb veszéllyé vált a teljes feldarabolódás, amivel szemben egyetlen lehetőségnek az együttműködés látszott, amint ezt az 1976-os, „az országos könyvtári rendszer megvalósításáért" szervezett országos könyvtári konferencia hangsúlyozta. Az AIB harmincadik, 1982-ben rendezett kongresszusa pedig már címében kijelentette: „Az együttműködés: a *Servizio bibliotecario nazionale*". Az olasz könyvtáros-társadalom egy forradalmi újdonsággal szembesült ekkor: az állampolgároknak nyújtott olyan szolgáltatás eszméjével, amely az adatok közös létrehozásán és a munka megosztásán alapul. Eljött az „elosztott informatika" gondolatára való áttérés ideje, szemben a központosítottal, amely a különböző olasz könyvtárakból származó bibliográfiai adatok fúzióját jelentette.
Az SBN egy nagyon ambiciózus projekt, amely immár 97 csomópontot és majdnem 6000 különféle adminisztrációhoz tartozó könyvtárat számlál, a valaha volt legnagyobb együttműködési kezdeményezés Olaszországban, melyet évente 82 millió alkalommal keresnek fel. Kezdettől partnerségben áll a tartományi és helyi hatóságokkal, a közösség folyamatosan bővült, bevonva az oktatási és tudományos minisztériumot, és a GARR (az oktatás, kutatás és kultúra szolgálatában álló) ultra széles sávú hálózatot az adatok kezeléséhez, az olasz püspökkari konferenciát az egyházi könyvtári javak hozzáférése érdekében, majd különféle kulturális intézményeket, alapítványokat, közületeket és magánegyesületeket befogadva. Az SBN volt az első olyan szoftveren alapuló hálózat, amely különböző gyártók (fejlesztők, forgalmazók) gépein és operációs rendszerein működött; informatikai szempontból a leginkább előrehaladott innovációk egyike volt, évekkel korább az internet protokolljainál. Adatstruktúrája is rendkívül modern, megalkotásakor az FRBR struktúrát anticipálta.
Az elmúlt harminc év alatt nemcsak az SBN fejlődött, hanem megváltozott egész környezete: megsokszorozódtak a kommunikáció eszközei, megváltoztak a felhasználók igényei és szokásai. Nem akarván, hogy az SBN katalogizálási rendszer maradjon, hanem mind teljesebb, a dokumentumok hozzáférését segítő szolgáltatássá váljon, az első cél legyen a felhasználóknak hatékony módon nyújtani a különböző közösségek igényeinek megfelelő információkat, és szolgáltatásokat kínálni. Különösen fontos az intézményi honlapok ezreiben meglévő és a felhasználók számára nehezen fellelhető elektronikus-digitális dokumentumok feltárása. Figyelmet kell fordítani a közintézmények által létrehozott új digitális tartalmakra, hogy a katalógus a minden típusú dokumentáció hozzáférését biztosító portál lehessen. A jövő további feladata a katalógus megnyitása más dokumentumtípusok előtt (ezzel kapcsolatos hír a hangzó és audiovizuális javak intézetének másfél millió címet tartalmazó anyagának megjelenése az SBN indexében, illetve egy munkacsoport felállása a nem publikált zenei anyagok feltárása tárgyában).
Ahhoz, hogy az SBN ne csak betöltse, hanem ki is teljesítse harmincéves céljait és feladatait, további erőfeszítésekre van szükség a más rendszerekkel való interoperabilitás megteremtéséhez, a kulturális örökséget leíró más katalógusok integrálásához, a jövőre

vonatkozó stratégia kimunkálásához; e munkálatok jelentős része már megkezdődött.

(Mohor Jenő)

79/2017

VESTLIE, Marit: Nordic collaboration : on digital library services for the immigrant population **In:** Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 4., p. 38-39.

Skandináv együttműködés a bevándorlóknak nyújtott digitális könyvtári szolgáltatások területén

Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár; Nemzetiségi olvasó; Szolgáltatások

A skandináv országok közösen törekednek arra, hogy a nyelvi kisebbségek és a bevándorlók megfelelő és jól működtetett könyvtári szolgáltatásokat kapjanak. Ezeket erre specializálódott könyvtárak vagy a helyi közkönyvtárak nyújtják. Az egyes országok gyakorlata eltérő a használók igényeihez igazodva.

Az együttműködés 2009-ben indult. A partnerek a svéd és norvég nemzeti könyvtár, valamint az Aarhusi (Dánia) Állami és Egyetemi Könyvtár. A többi skandináv ország is képviselteti magát a kooperációban. A cél a szolgáltatások színvonalának emelése, a költségek egyidejű csökkentése és a hatékonyság növelése. Az utóbbi években egyre több digitális szolgáltatást vezettek be, jóllehet a célcsoportnak szóló digitális irodalom meglehetősen kis mennyiségben áll rendelkezésre. Főleg a könyvek száma kevés, a filmek és zenei felvételek száma valamivel több, a Dán Könyvtári Integrációs Központnak köszönhetően.

A Skandináv Tanács a nyelvi kisebbségek számára létrehozott digitális szolgáltatások kérdésköréről vizsgálatot kezdeményezett. Ezt követően 2016-ban a Skandináv Miniszterek Tanácsa 1 millió dán koronát ítélt meg a projektre. Maga a projekt 2016 nyarán indult a Norvég Nemzeti Könyvtár vezetésével. A partnereken kívül részt vesz benne még a svédországi Nemzetközi Könyvtár (IB), a norvég Idegen Nyelvű Könyvtár (DFB) és a Dán Könyvtári Integrációs Központ. A szolgáltatások javítását közös beszerzési és a digitális dokumentumok (főként digitális könyvek) terjesztésére irányuló megoldások kimunkálásával szeretnék elérni.

A projekt négy témakört (feladatcsoportot) ölel fel:

1. Beszerzések és szerzői jogi kérdések – Nem európai (arab, pastu/dari, perzsa, tigrinya és szomáli) nyelvű műveket szereznek be (felnőtteknek és gyermekeknek szóló szép- és ismeretterjesztő irodalmat, skandináv művek fordításait), lehetőleg elektronikus formátumban vagy digitalizálható változatban.
2. Katalogizálás és digitalizálás – Minden ország azokat a dokumentumokat dolgozza fel, amelyek beszerzéséért felelős. A létrehozott rekordokat minden ország felhasználhatja. Ez a munkacsoport gondoskodik a digitalizálásról is.
3. Kiadás és terjesztés – A dokumentumok terjesztése a jó digitális könyvtár alapfeladata. Törekszenek a jó minőségre, a különböző dokumentumtípusok közös terjesztési megoldásainak kidolgozására.
4. Az aarhusi könyvtár a digitális publikálási platform (Verdensbiblioteket.dk) felelőse. A platform jelenleg a zenei és filmdokumentumok kezelésére képes, a könyvek kezeléséhez további fejlesztésére van szükség.

2016-ban főként a beszerzésekre és a szerzői jogok megszerzésére összpontosítottak, beérkeztek az első dokumentumok, hamarosan indul a projekt újabb fázisa.

(Hegyközi Ilona)

80/2017

VULLO, Giuseppina: Ridefinire la cooperazione : indagini qualitative per la rete URBS. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** AIB studi. – 56. (2016) 2., p. 185-203.

Res. angol nyelven

Az együttműködés újrafogalmazása: kvalitatív vizsgálatok az URBS (a római tudományos könyvtárak közössége) hálózatában

Együttműködés- helyi; Tudományos és szakkönyvtárak

A tudományos könyvtárakkal szembeni legfőbb kihívások a tudományos kutatás környezetében végbemenő változások és a mind szorítóbb költségvetés. A kihívások elleni fellépéshez a könyvtári hálózatoknak közös és megosztott kapacitásokat kell kidolgozniuk az együttműködés és a partnerség hatékony modelljei révén. A cikk az URBS (*Unione romana biblioteche scientifiche* – a római tudományos könyvtárak közössége) nemzetközi hálózatában végzett vizsgálat módszereit mutatja be: a könyvtárak igazgatóival folytatott interjúkat, a *brainstorming* összejövetelt, két fókuszcsoportot. Leírja továbbá a könyvtári szakemberekkel a hálózat számára szervezett nemzetközi *workshop* eredményeit. Mindez együttesen tette lehe-

tővé a hálózat elemzését az együttműködési modell újrafogalmazása érdekében és a hatékony együttműködést elősegítő ajánlások és javaslatok megfogalmazását, melyek ismertetésével zárul a cikk.

(Autoref.)

Lásd még 123

Jogi szabályozás

81/2017

SAHAROV, Nikolaj Anatol'evič: Sistema obâzatel'nogo èkzemplâra v Rossijskoj Federacii : razvitie i obnovlenie **In:** Bibliotekovedenie. – (2016) 5., p. 493-497.

Res. angol nyelven

A kötelespéldány-rendszer az Orosz Föderációban: fejlesztés és megújítás

Elektronikus dokumentum; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelespéldány

2016 nyarán befejeződött az 1994. évi kötelespéldány-törvény felülvizsgálata, a módosításokról szóló törvényt Putyin elnök július elején írta alá. Az éles vitákat kiváltó módosításokat az Állami Duma több mint egy évig tárgyalta. Néhány évvel ezelőtt merült fel az az ötlet, hogy a kötelespéldányként szolgáltatandó dokumentumok jegyzékébe vegyék fel a nyomtatott dokumentumok elektronikus változatait. A javaslatot a szakmai minisztériumok támogatták, a javaslat logikusnak és megalapozottnak tűnt. Ugyanekkor a könyvtári közösségben nagy izgalmat okozott a hír, hogy a nyomtatott kiadványokról a kötelespéldány elektronikus másolatának előállítása a könyvtáraknak járó példányszámok jelentős csökkentésével jár. A nagy kiadók vezetői és az őket támogató Oroszországi Könyves Szövetség (*Rossijskij knižnyj soûz*) kijelentette, hogy az elektronikus másolatok eljuttatása a könyvtárakba lényegesen csorbítja a jogtulajdonosok érdekeit és jelentős veszteséget okozhat a könyves szakmának. 2015. májusi benyújtásakor a törvénytervezet két újdonságot tartalmazott: a „nyomtatott kiadványok elektronikus változata" fogalmat és a kötelespéldányok számának csökkentését 16-ról 9-re. Ezután tört ki a vihar. Végül sikerült kompromisszumra jutni: a kormány letett a példányszámok csökkentéséről, új fogalom lett a „nyomtatott kiadvány példánya elektronikus formában". Az új fogalom maga után vonta több meglévő jogszabály módosítását és újak kidolgozását; például a kötelespéldány szolgáltatói nemcsak a nyomdák, hanem „a nyomdák is". Az elektronikus változat eljuttatása információs-telekommunikációs hálózatokon keresztül történik, de megfelelő átadás-átvételi jegyzőkönyvvel a fizikai hordozón történő szolgáltatás is lehetséges. Hálózati továbbításkor az elektronikus példány hitelességét az előállító e-aláírása biztosítja.

A törvény két példány szolgáltatását írja elő: az Oroszországi Információs Távirati Ügynökségnek (ITAR TASS, amelynek része az Oroszországi Könyvkamara) és az Oroszországi Állami Könyvtárnak (RGB). Az elektronikus változatot az előállítónak az első nyomdai kiadástól számított 7 napon belül kell szolgáltatnia, beleértve az olvasói kérésre nyomtatott műveket (print on demand). A két „letéti" könyvtár köteles gondoskodni a példányok megőrzéséről, az ITAR TASS feladata továbbá az országos bibliográfiai mutató kiadása a nyomtatott kiadványok, hang- és videofelvételek mellett az nyomtatott kiadványok e-változatairól is.

Külön kell kezelni a disszertációkat, a kötelespéldány-törvény hatálya alá tartozó, nem publikált dokumentumokat érintő változásokat. Esetükben a „dokumentum előállítója" az az intézmény, amelyben a tudományos fokozat eléréséért a disszertációt megvédték; bővült a tematika, az RGB-be valamennyi „tudományos szakterületről" kell példányt küldeni (korábban „tudományágból") az orvostudomány és a gyógyszerészet kivételével.

Új pont érinti a kötelespéldány használatát: a nyomtatott kiadványok és a disszertációk e-formában lévő példányát a Polgári Törvénykönyvben foglaltak szerint kell használni; a könyvtáraknak ezeket a követelményeket szigorúan be kell tartaniuk, beleértve a Nemzeti Elektronikus Könyvtár építését is.

További újdonságok: az ITAR TASS feladata a nyomtatott kiadványok statisztikai nyilvántartásával bővült (a bibliográfiai mellett); a kötelespéldány-rendszerben új cél a „társadalom tájékoztatása a világon elért tudományos és műszaki eredményekről", ami azt jelenti, hogy a könyvtáraknak több pénzt kell kapniuk a külföldi tudományos-műszaki irodalom beszerzésére és az adatbázisok elérhetőségének bővítésére; a törvényben új dokumentumtípust jelentenek a szabványosítási dokumentumok, össz-oroszországi műszaki-gazdasági és társadalmi osztályozási rendszerek, szabálygyűjtemények (összefoglalva szabványok).

A kötelespéldányról szóló törvény módosításai 2017. január 1-jén lépnek hatályba.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Könyvtárosi hivatás

82/2017

EZOVA, Svetlana Andreevna: Ètika bibliotečnogo obŝeniâ **In:** Vestnik BAE. – (2016) 2., p. 49-51.

A könyvtári kommunikáció etikája

Kommunikáció -használókkal; Kommunikáció -személyzeten belül; Könyvtárosetika

A könyvtári etika a szakmai etikák közé sorolható; egy ismert orosz szakember meghatározása szerint a könyvtári tevékenység során keletkező etikai kapcsolatok összessége, és ezek tudományos elméleti tükröződése. A könyvtári kapcsolatok fő összetevői az emberek viselkedése és viszonya, a könyvtári etika – ezek szabályozója, amely a szakmai kódexben rögzített erkölcsi normákkal hat a kapcsolatokra és az etikett (viselkedési szabályok) eszközeivel a viselkedésre. A szakirodalomban mind Oroszországban, mind más országokban a figyelem a szakmai etika normatívára, a könyvtári etikában, a netikettben (hálózati etikában) megjelenő nemzeti sajátosságokra összpontosul. Oroszországban a normatív alapokat több projekt rögzíti, mint a *Bibliográfus szakmai kódexe* (1992), a *Könyvtári terület kutatói kódexe* (2001), *Az orosz könyvtáros szakmai etikai kódexe* (1999), *Az iskolai könyvtáros etikai kódexe* (2007), *Az orosz könyvtáros etikai kódexe* (2011). Az IFLA előírásai szerint az etikai kódex a hatékony működés egyik alapdokumentuma, ezért Oroszországban is munkacsoportot hoztak létre a kódex új változatának kidolgozására; a munka során figyelembe vették az IFLA programját és 38 ország hasonló dokumentumait. Az új kódex ajánló jellegű, a preambulumot a könyvtári kapcsolattartás négy típusa (a társadalommal, a használókkal, a munkatársakkal és saját magukkal) követi. Az IFLA *Könyvtárosok és más információs dolgozók etikai kódexe* (2012) a könyvtári egyesületek számára modellként szolgál kódexeik felülvizsgálatához.

Előfordul, hogy a könyvtáros az olvasószolgálatban megsérti az etikai normákat (véleményét hangoztatja, tanácsokat ad vagy nem ad stb.), a publikációkban gyakran fellelhető a plágium.

A kompetencia alapú megközelítésből kiindulva a figyelmet – mások mellett – a könyvtárosok etikai kompetenciáinak kialakítására kell fordítani. A Kelet-szibériai Állami Kulturális Intézetben hasznos tapasztalatokat szereztek ezen a téren. A könyvtárosok viselkedésében a különböző etikai normák és szabályok közötti kapcsolatok megértéséhez a derékszögű koordináta rendszert célszerű használni, amelynek x és y tengelyén egy-egy etikai elv betartása/be nem tartása szerepel. A hallgatók konkrét példákkal illusztrálják az egyes négyszögekben a könyvtáros viselkedését, ami az önkontroll fejlesztését segíti. Másik módszer: a levelező tagozatok hallgatói a gyakorlati foglalkozásokon esettanulmányokat dolgoznak ki, a 3–5 oldalas dolgozatokban etikai jellegű ellentmondásokat tartalmazó, problémás, szakmailag orientált, pragmatikus eseteket vizsgálnak; a megoldást az etikai kódex alapján kell megtalálniuk. Hatékony eszköz a hallgatók bevonása a jogalkotásba, azaz különböző típusú könyvtárak számára az olvasók viselkedési kódexének kidolgozására irányuló projektekbe. Az etikai normák tipikus szakmai szituációkban való alkalmazását segíti az *Etikett* játék: indulásakor a vezető ismerteti az etikett történeti alapjait, szerepét a társadalom működésében és fajtáit ((királyi) udvari, diplomáciai, katonai, vallási, mindennapi). A hallgatók a korábban megkapott és tanulmányozott helyzeteket adják elő, mint az üdvözlés, bemutatás, gratuláció, tárgyalás telefonon és személyesen stb.

A könyvtári kapcsolattartás az általános, a könyvtári közösségben is elfogadott etikai normákban valósul meg; a felső- és középfokú könyvtáros iskolákban célszerű összevonni a *Könyvtári kapcsolattartás* és a *Szakmai etika* tantárgyakat, és *A könyvtári kapcsolattartás etikája* címen tanítani. Ez a megoldás megszünteti a kettősséget, lehetővé teszi, hogy a tanulók felismerjék a szakmai etika szerepét a könyvtári kommunikációban.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Oktatás és továbbképzés

83/2017

GUEVARA, Sophia: How to stage your library's webinar **In:** Computers in libraries. – 36. (2016) 9., p. 19-22.

Hogyan rendezzünk könyvtárunkban webináriumot?

Szoftver; Távoktatás; Továbbképzés

A webinárium voltaképpen a világhálón lebonyolított szeminárium: távoktatásban vehetünk részt az íróasztalnál, a résztvevőnek el sem kell utaznia. Ez a program megfelelő azoknak, akik szeretnének szakmailag fejlődni, de nem tudnak egy-egy rendezvényen megjelenni. A szerző azokat a tapasztalatait osztja meg cikkében, melyeket a Szakkönyvtárak Egyesülete (SLA) IT részlege vezetőjeként, illetve előtte még az Alapítványi Könyvtárak Konzorciuma (CFL) számára vezetett webináriumokat.

Erről az innovatív tanulási formáról már tavalyelőtt közölt cikket a Nonprofit Technology Network folyóiratában (https://issuu.com/ntenorg/docs/nten_change_march2015_final/24). Azóta eltelt néhány év.

A szerző a sikeres szervezés és lebonyolítás főbb tényezőit ismerteti Lépések a sikerhez alcímmel. Ezek a következők:

1) Válasszunk egy időszerű témát.
2) Hívjunk egy vagy két előadót, akinek a tudása érdekelheti a résztvevőket.
3) Készítsük fel őket úgy, nehogy magukat vagy intézményüket népszerűsítsék.
4) Kérjünk engedélyt a rendezvény rögzítésére, hogy utólag is felhasználhassuk a felvételt.
5) Maradjon idő a kérdésekre is.
6) Válasszunk megfelelő eszközöket, hiszen rengeteg ingyenes eszköz áll rendelkezésre (*GoogleSlides, FreeConferencePro, SlideShare, Google Forms, Google Hangouts on Air, GoToWebinar, YouTube*), melyeket a szerző részletesen ismertet.
7) Az időtartam meghatározása a legfontosabb: ne legyen 30–45 percnél hosszabb a rendezvény.
8) Az esemény előzetes népszerűsítése nélkül nem érdemes lebonyolítani. (Egy táblázatban azt is összefoglalja, hogyan növelhető a résztvevők száma.)

A szerző úgy véli, hogy egy jó hálózati rendezvény költséggel vagy ingyen is lebonyolítható. Érdemes az online eszközöket alkotó módon alkalmazni, és azokra is gondolni, akik alatta nem tudnak bekapcsolódni, de utólag szívesen megnéznék az eseményt a honlapunkon.

(Murányi Lajos)

Lásd még 105

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

84/2017

FAGERLID, Cicilie – ANDERSON, Astrid: Open libraries? : a study of change, adaptation and legitimation in national and university libraries **In:** Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 4., p. 20-21.

Nyitott könyvtárak? Változás, alkalmazkodás és legitimáció a nemzeti és egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Igény; Nemzeti könyvtár; Társadalmi követelmények

A Nyitott könyvtárak projekt azzal a céllal indult, hogy vizsgálat alá vegye a változásokat, és hogy kiderítsék: a jelenlegi norvég nemzeti és egyetemi könyvtárakra hogyan tekintenek használóik, és az intézmények mivel igazolják saját fontosságukat. Négy – könyvtári területen is dolgozó – kutató működött együtt, két antropológus, egy filozófus, valamint egy kulturális szociológus. A projektet a Norvég Nemzeti Könyvtár és az Oslói Egyetemi Könyvtár finanszírozta.

A nyitottság a modern könyvtárak fejlesztések kulcsszava, miközben a norvég könyvtárügyben a nyitottság és a hozzáférhetőség hagyományosan nagyon fontos értékek. Ideális esetben a szövegek digitalizálása nyitottá és hozzáférhetővé teszi a gyűjteményeket. Ahogy egyre több szöveg válik digitálisan elérhetővé, a könyvtárakban úgy kérdőjeleződnek meg és változnak át a fizikai találkozóhelyek, valamint a munkaállomások.

A közkönyvtárak mellett már a nemzeti és az egyetemi könyvtárak is egyre nagyobb hangsúlyt fektet-

nek a közösségi találkozóhely szerepre, miközben a tudományos életben a nyitottság más kontextusokban is mind gyakrabban megjelenik: a tanulás nyitott formája, a nyílt adatok, nyílt kutatói hálózatok, a diszciplínák közötti határok nyitottsága. A projekt megmutatta, hogy a nyitottság ebben a kontextusban több jelentéssel is bír.

Az alprojektek egyenként más és más aspektusát célozták meg a fejlesztéseknek. A stratégiai dokumentumok, újságcikkek vizsgálatával, interjúk készítésével arra keresték a választ, hogy a norvég nemzeti könyvtár mivel legitimizálja a saját tevékenységét. A kutatás azt mutatta, hogy a gyűjtemény minél szélesebb kör számára való szolgáltatása egyre fontosabb az intézménynek, amellyel az mindinkább egy nyitott és befogadó térré válik.

Egy másik alprojekt az Oslói Egyetemi Könyvtárban indított *írástechnika központ*ot vizsgálta. Ez a funkció újdonság a könyvtárakban, amely azonban reprezentálja a nyitottságot, és az írói igényeket helyezi középpontba.

A projektben részt vevő két antropológus megfigyeléssel, csoportos interjúkkal, fényképes naplókkal és rajzolási feladatokkal azt vizsgálta, hogy a bölcsészhallgatóknak mit jelent a könyvtár mint fizikai tér. Korábban sok kutatás folyt ezen a téren a közkönyvtárakról, annál kevesebb a tudományos könyvtárak szerepéről. A nyitottság ebben a kontextusban a források, a tudományos irodalom szabad elérhetőségét is jelenti. Ehhez a megosztott tudáshoz biztosítják a hozzáférést a fizikai terek. Az Oslói Egyetem szerencsés helyzetben van, hiszen a különböző épületekben más és más környezetet és légkört lehet kialakítani a használóknak. A légkör fontosságát hangsúlyozták a megkérdezett egyetemisták is.

2017 tavaszán a tervek szerint egy kötetet adnak ki, amelyben különböző tudományterületekről jött szakemberek fogják elemezni a könyvtár és a nyitottság változó perspektíváit.

(Tóth Máté)

85/2017

STEPHENS, Andy: Functions, tasks and roles of national libraries in the 21st century **In:** Alexandria. – 26. (2016) 2., p. 145-198.

A nemzeti könyvtárak funkciói és szerepköre a 21. században

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Feladatkör; Irányelvek -könyvtári; Nemzeti könyvtár

A cikk az IFLA Nemzeti Könyvtárak Állandó Bizottságának arról a munkájáról számol be, hogy naprakész iránymutatásokat dolgozzanak ki a nemzeti könyvtárak számára arra, miként lépjenek túl az UNESCO addigi szabványán (Sylvestre, 1987), és megjegyzi, hogy a „nemzeti könyvtár" fogalmára nincs szabványos vagy meghatározó definíció. A nemzeti könyvtárak számos olyan formában léteznek, amelyet az általuk képviselt ország méretei, kulturális történelme és gazdasági fejlődése határoz meg. Mindazonáltal nagy az irodalom a nemzeti könyvtárak funkcióiról, melyről a szerző áttekintést is nyújt. Az Állandó Bizottság egyetértett abban, hogy nem lenne helyénvaló a nemzeti könyvtárak számára korszerűsített iránymutatások vagy szabványok kidolgozása, hanem inkább azt gondolják, hogy olyan empirikus megközelítést kell elfogadniuk, ami sok példát és esettanulmányt tartalmaz, és a tényleges nemzeti könyvtári gyakorlatot mutatná be, ez hasznos eszközként szolgálna a nemzeti könyvtári közösség számára. A 12 részt vevő nemzeti könyvtárból származó példákat és esettanulmányokat tartalmazó kísérleti tanulmány 2015 tavaszára készült el. A cikk mellékletében szereplő kísérleti tanulmány eredményei a nemzeti könyvtárak legjobb gyakorlati esettanulmányainak indikatív jegyzékét képezik, és ezért úgy vélték, hogy szélesebb körű terjesztése szakmai érdeklődésre tartana számot. Végül a cikk a következő lépésekről számol be, amelyek jelenleg egy online felmérésen keresztül zajlanak, hogy átfogóan és nagymértékben dokumentálják a nemzeti könyvtárak által jelenleg végzett feladatokat.

(Autoref.)

Felsőoktatási könyvtárak

86/2017

DUFFUS, Orolando: The library as an incubator for multicultural awareness and engagement : cultivating shared experiences **In:** College & research libraries news. – 77. (2016) 9., p. 435-438.

A könyvtár mint a multikulturális kérdések iránti elkötelezettség és tájékozottság színtere

Egyetemi könyvtár; Könyvtárpropaganda; Külföldi hallgató; Rendezvény

A könyvtárak támogatják a sokszínűséget, és a könyvtárosok szeretik az olyan új szolgáltatásokat és programokat, melyek felkeltik a legkülönbözőbb olvasók figyelmét. Amióta az *Észak-Karolina-Greensboro Egyetem* (UNCG) könyvtára (http://library.uncg.edu/) 2007-ben létrehozta állandó könyvtári diverzitás bizottságát, növekedett iránta az elkötelezettség. A szerző 2014 nyarán kezdett dolgozni a könyvtárban ezen a poszton (*diversity resident librarian*) a könyvtár és az interkulturális programok hivatala közötti összekötőként. (Ma már a University of Houstonon könyvtárosa.) Az ő feladata volt, hogy feltárja a lehetőségeket egy befogadóbb könyvtár kialakítására. Ennek érdekében interjúkat készített a diákok körében. A válaszokból kiderült, hogy a külföldi diákok és a velük törődő amerikaiak közötti párbeszéd nem elég rendszeres, a kulturális kapcsolatok hiánya gyakori jelenség az egyetem területén. Kínai szerzők szerint csökken a kulturális érintkezés gyakorisága, ha az egy országbeli külföldi diákok száma eléri a kritikus tömeget, és saját közösséget alakítanak ki, és fordítva: Vincent Tinto szerint az elkötelezettség és érintkezés nagy szerepet játszik az ottmaradásban. Ezt figyelembe véve a szerző beszélt munkatársaival, és úgy döntött, hogy a *Diverzitás és Globális Szerepvállalás Kiállítás* létrehozása hatékony módszer lehet arra, hogy befogadóbb légkört teremtsenek a könyvtárban, amelyben a diákok sikeresebbek lehetnek.

Mondanivalóját négy témakörbe rendezte. 1) A könyvtárak és a diákszervezetek között hídépítés, 2) tervezés és népszerűsítés, 3) könyvtári termékek és szolgáltatások marketingje, 4) partnerség: stratégiai szövetségek kialakítása.

Összegzésként kifejti, milyen fontos, hogy a könyvtár mindig innovatív és ötletgazdag legyen. Az említett kiállítás sikere azt bizonyította, hogy kis költséggel is nagy közönséget lehet elérni, a kiállítók is élvezték. A könyvtárnak hatással kell lenni a diákok sikerességére és a közösség fejlődésére. Mintát is ad a tanárok, diákok és a könyvtárosok hosszú távú együttműködésére. A könyvtár elismerten az információk központja, az utóbbi időben pedig már a közösség kulturális központja is.

(Murányi Lajos)

87/2017

FONTANE, Walter M.: Assessing library services during a renovation. – Bibliogr. **In:** Journal of access services. – 13. (2016) 4., p. 223-236.

Könyvtári szolgáltatások épületfelújítás alatt

Átépítés; Egyetemi könyvtár; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Statisztika; Szolgáltatások; Szolgáltatások használata

Könyvtárfelújításokra számtalan okból lehet szükség: az innovációkkal, új technológiákkal, új stílussal és egy tisztasági festéssel a régi és nem kihasznált tereket vonzóbbá tehetjük a használók számára. Az ALA minden évben bemutatja a nagyobb könyvtárépítési- és felújítási projekteket – az arra vonatkozó szakirodalom azonban, hogy mivel is jár mindez, és hogyan is kell rá felkészülnünk, meglepően csekély. Jelen tanulmány a McNeese State University könyvtárának *(Frazar Memorial Library)* esetén keresztül elsősorban az olvasószolgálatos szemszögéből mutatja be, hogy óhatatlanul a könyvtárhasználati statisztikák meredek zuhanásával kell számolnunk, egyenes arányban a munkálatok elhúzódásával.

A Frazar Memorial Library fenntartója az akadálymentesítési és azbesztmentesítési kötelezettsége miatt indította el a könyvtár felújítását 2012-ben. A tényleges munka 2013-ban kezdődött és a tanulmány írásának idejében, 2016 tavaszán még csak félig készült el. A felújítás idejére a könyvtár ideiglenesen a campuson lévő diákegyesületi bálterembe költözött; itt kapott helyet az „iroda", a gyűjtemény leggyakrabban használt része, mindössze 17 számítógépes asztal, három négyfős asztal és öt kanapé, illetve egy olvasószolgálati pult. (Összehasonlításképpen: a régi könyvtárépületben 430 ülőhely, összesen 83 számítógép és 4 olvasószolgálati pult állt a használók rendelkezésére.)

A kb. 8000 egyetemi hallgatót kiszolgáló, 300 ezer monográfiát és közel egymillió kormányzati iratot őrző könyvtár a szakirodalom tanulmányozásával próbálta felbecsülni a várhatóan csökkenő könyvtárhasználatot és ennek folyományait. Próbáltak elébe menni a negatív változásoknak, de sajnos csak részsikereket tudtak elérni, a több mint 3 éves időszak alatt a látogatottság 77,45%-kal, a kölcsönzések száma 59,4%-kal, a referensz kérdések száma 57%-kal, a könyvtárközi kölcsönzések száma 22%-kal csökkent. Egyedül a könyvtárhasználati oktatások számát sike-

rült szinten tartani, a hagyományos előadások mellett az oktatóvideók bevezetésével.
Más könyvtárak tapasztalatai alapján a legnagyobb forgási sebességű, kb. 10 ezer kötetet számláló állományrészt hagyták az ideiglenes könyvtárépületben, a többi külső raktárba került. Annak ellenére, hogy az olvasószolgálati könyvtárosok ezt a törzsállományt és az e-könyveket propagálták, a kölcsönzések száma drámaian csökkent. A referensz kérdések számának csökkenését nem tudta megállítani az sem, hogy az egyetem két másik pontján is kitelepült olvasószolgálatot nyitottak. A látogatottság csökkenése azonban 2014-ben megfordult, köszönhetően a könyvtár több csatornán való reklámozásának (nagyméretű feliratok a campuson, plakátok, e-mail, rádió), de ez nem hozta magával a kölcsönzések vagy a referensz kérdések számának növekedését. Ennek oka valószínűleg az a tendencia, hogy a diákok egyre inkább nem kölcsönözni vagy kutatni, hanem „csak" tanulni járnak a könyvtárba.
Látható tehát, hogy a Frazar Memorial Library romló statisztikai adatai mögött nemcsak az épületfelújítás okozta kényelmetlenségek, az ideiglenességhez társuló rossz beidegződések, hanem a változó könyvtárhasználati szokások is állnak. A felújítással párhuzamosan egy nagy állományapasztási projekt is zajlott a hagyományos dokumentumok használatáról az e-források felé való eltolódás jegyében. A képből kissé kilóg az e-könyvek használatának tapasztalt csökkenése, illetve az a benyomás, hogy maga az apasztás ténye és az azzal kapcsolatos munkálatok is elriaszthatták az olvasókat.
Ugyan a tanulmány elkészültének idején a felújítás még korántsem ért véget, a felújítás előtti és alatti számok a Frazar Memorial Library és minden más könyvtár számára viszonyítási pontként szolgálhatnak.

(Szabó Piroska)

88/2017

WALTERS, William H.: Beyond use statistics : recall, precision, and relevance in the assessment and management of academic libraries. – Bibliogr. **In:** Journal of librarianship and information science. – 48. (2016) 4., p. 340-352.

A használati statisztikákon túl: a teljesség, a pontosság és a relevancia az egyetemi könyvtárak értékelésében és vezetésében

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Információkeresési rendszer értékelése

Az egyetemi könyvtárak gyűjteményeinek és szolgáltatásainak értékelésére gyakran alkalmazzák a használati statisztikákat. Ha azonban a könyvtárat egy nagyméretű információ-visszakereső rendszernek tekintjük, hatékonyságának mérésére, a tanulási célok és hallgatói teljesítmény mutatójaként az információ-visszakeresés olyan fogalmai is használhatók, mint a teljesség, a pontosság és a relevancia. A keresések és a letöltések száma ugyanis nem megfelelő mérőeszköz, mert amikor egy felhasználó megtalálja és letölti az egyetlen, számára megfelelő dokumentum rekordját, hatékonyan keres, de a használat alacsony marad, miközben a sok keresés és letöltés nyomán keletkezett számok inkább olyan problémákra mutatnak rá, mint a felhasználóképzés alacsony színvonala vagy a keresőfelület zavaró volta.
A használat fogalma a könyvtárosok és a kiadók számára sem mindig egyértelmű, ugyanis számos, egymástól különböző tevékenységet jelöl. Jelentheti azt, hogy átfutjuk az adott cikket annak érdekében, hogy megítélhessük releváns-e, esetleg letöltjük, kinyomtatjuk, elolvassuk, megértjük vagy felhasználjuk a kutatómunkában. Emellett a statisztikák nem mutatják meg jól a gyűjtemények értékét.
A relevanciát gyakran szakértők véleménye alapján szokták meghatározni, viszont a könyvtárakban a felhasználók igénye az, amit leginkább a relevancia fő tényezőjének tekintünk. A felsőoktatásban egy adott dokumentum releváns voltát azonban nemcsak a felhasználó, vagyis a hallgató ítélheti meg, hanem az oktatók és a könyvtárosok is.
Az utóbbi években megerősödött az a szemlélet, mely szerint az egyetemi könyvtáraknak oktatási küldetése van, tehát a könyvtárosok feladata is a hallgatók oktatása. Emellett továbbra is ki kell szolgálniuk az oktatókat és más egyetemi szervezetek dolgozóit. Az információszolgáltatás csak harmadik a sorban, de még az információ kiválasztása, visszakeresése és rendelkezésre bocsátása is oktatási célokat szolgál, mivel a könyvtáros feladata, hogy közvetlenül vagy közvetve azokhoz az információforrásokhoz irányítsa a hallgatókat, amelyek legjobban szolgálják tanulmányaikat. Ehhez nem az információ használatát kell ösztönöznünk, hanem az olvasót kell a leghasznosabb forrásokhoz irányítanunk, miközben „távol tartjuk" őket a kevésbé hasznosaktól. Amikor a könyvtáros segít a relevancia megítélésében, akkor egy régi ha-

gyomány folytatója, és – Ranganathan negyedik törvényének megfelelően – kíméli az olvasó idejét.
Tanulmányaik tekintetében a hallgatók ugyanazt az elkötelezettséget érezhetik, mint az oktatók, azonban kevésbé ismerik az információ világát és a tudomány természetét. Csak akkor képesek felismerni a kiváló, megfelelő és nem megfelelő információforrások közötti különbséget, ha megtanítjuk őket rá.
Az alapképzésben tanuló hallgatók a tanulási célok helyett gyakran a szűk, rövid távú teljesítményre összpontosítanak a jobb jegyek elérése érdekében. A legkisebb erőfeszítés elve is érvényesül náluk, ezért érdemes különbséget tennünk aközött, hogy mik az igényeik (mit kérnek, vagyis mit szeretnének kapni) és mit tudnak használni/hasznosítani (vagyis mit kellene kapniuk).
Ha hallgatókról van szó, a teljesség és a pontosság megítélésének folyamatának magában kell foglalnia annak eldöntését, hogy a kapott feladat milyen adatbázisok segítségével oldható meg. Meg kell határozniuk a témát, majd fel kell állítaniuk a relevancia kritériumait. A keresésben és az értékelésben érdemes segítséget kérniük társaiktól. Tudniuk kell, hogy a keresés pontos folyamata eltérő lehet a különböző intézményekben és adatbázisokban. Az utolsó lépés az összes keresés számának megadása, valamint az egyes keresések vonatkozásában a teljesség és a pontosság kiszámítása. A könyvtárak főként azzal támogathatják az eredményes információkeresést, hogy olyan jó minőségű információforrásokat kínálnak, amelyek – természetüknél fogva – a keresés pontosságát segítik elő.
(A cikk szerteágazó módon tárgyalja a témát, kitérve többek között a teljesség és a pontosság megítélésének kritériumaira.)

(Koltay Tibor)

Lásd még 84, 95, 100

Közművelődési könyvtárak

89/2017

HVENEGAARD RASMUSSEN, Casper: The participatory public library : the Nordic experience. – Bibliogr. **In:** New library world. – 117. (2016) 9/10., p. 546-556.

A részvételi közkönyvtár: skandináv tapasztalatok

Használó; Könyvtáros -társadalmi munkás; Közművelődési könyvtár; Művelődéspolitika; Web

A gyűjteményekről a hangsúlyt át kell helyezni a kapcsolatokra – ez a szlogen is mutatja, hogy a használókra a könyvtárak nem mint passzív fogyasztókra, hanem mint aktív résztvevőkre tekintenek. A részvételi könyvtár gondolatát – a részvételi kultúrára és részvételi múzeumra építve – a 2000-es évek közepén fogalmazták meg. Elsőként a Web 2.0 folyományaként létrejött Library 2.0 invitálta a könyvtárhasználókat arra, hogy aktívan kapcsolódjanak be a könyvtárak életébe, később ez a kezdeményezés kiterjedt a fizikai könyvtárra is.
A részvételi könyvtárban:
– a hozzáférést felváltja a részvétel (a kulturális demokrácia stratégiájának értelmében mindenki sajátos kulturális igényeit támogatni kell, a polgárok aktívan részt vesznek a kulturális életben, és hozzáférhetnek a kultúra létrehozásának és terjesztésének eszközeihez);
– az egyirányú kommunikáció (a könyvtár a hiteles tudást és a színvonalas irodalmat terjeszti) helyett a párbeszéd (a kultúra létrehozása és másokkal való megosztása) válik domináns formává a kommunikációban;
– az ügyfelekből partnerek (a fogyasztókból a tartalom létrehozói, események aktív közreműködői stb.) válnak.

Ma már a könyvtárak mint intézmények szükségességét is megkérdőjelezik. A könyvtártól jóval többet várnak el, mint hogy fizikailag elérhető gyűjtemény legyen. Az ezzel kapcsolatos fejlesztések vezettek el Dániában a négy tér modell megvalósulásához, amelynek mindegyik terében jelentős szerepet kap a részvétel. A találkozások tere nyilvános vitáknak és informális találkozásoknak, a kikapcsolódásnak ad helyet. A tanulási térben házifeladat-klubokat és nyílt kurzusokat szerveznek. Az előadások terében olyan eszközöket bocsátanak rendelkezésre, amelyek az íráshoz, hang- és képfelvételek készítéséhez használhatók. Az inspirációs térhez kiállítások és művészeti élmények kötődnek, de ott is sor kerül interakcióra a használókkal (kvízek, digitális eszközök használata stb.).
A társadalom egészét tekintve a részvétel három formában valósul meg: a közönség fejlesztésében (pl. művészeti programok szervezésével), a kulturális sokszínűség előmozdításában (alkotások közös létrehozásával és szakmai képzéssel) és a versenyképes-

séget növelő erőforrásként (a könyvtár a kreativitás támogatója, a település vonzereje).
A használók szemszögéből a részvételi kultúra kialakulása még folyamatban van. A részvétel növeli a közösséghez tartozás érzését, társadalmi tőkét hoz létre, csökkenti a társadalmi feszültségeket. A használók ma már igénylik is, hogy bevonják őket a könyvtárak életébe, és képesek is a részvételre (gondoljunk csak a digitális bennszülöttek korosztályára). Foglalkozni kell a részvételi szakadék kérdésével is.
A részvétel különböző formákban valósul meg a gyakorlatban. Az önkéntesek alkalmazása Európában kevésbé jellemző, de Amerikában nagy hagyományai vannak. A közösségi részvétel demokratikus ideálját testesíti meg. Az önkéntesek a könyvtár partnerei, és a legodaadóbb támogatók, a „szuper használók" közül kerülnek ki. – Az interaktív kommunikáció, például az élményközpontú tanulás játékos, közösségi formában már bekerült a gyermekkönyvtárak gyakorlatába. Dániában ennek szellemében ún. tudományos központokat hoztak létre a gyermekkönyvtárakban, ahol a gyerekek videoismertetésekkel, linkekkel, tagekkel és kommentekkel ajánlanak olvasnivalót társaiknak. – A demotéka ötlete Svédországból származik, ennek keretében fiatalok kulturális objektumokat hoznak létre a könyvtári gyűjtemény számára, ahol azokat szolgáltatják és kölcsönzik. Dániában is átvették az ötletet, és a kulturális sokszínűséggel összefüggésben is használják. – A használók által kezdeményezett könyvtári fejlesztések és újítások a partneri együttműködés részét képezik. Ennek kiváló példája az aarhusi új közkönyvtár megtervezése, amelybe intenzíven bevonták a fiatalokat. – A könyvklubok a könyvtárak hagyományos rendezvényei közé tartoznak. Napjainkban ma már a használók maguk is szerveznek és működtetnek ilyen klubokat, a könyvtárak támogatásával.
A részvételi könyvtárnak vannak hívei, de természetesen kérdéseket is felvet. A tapasztalatok áttekintésére, megfelelő dokumentálására van szükség.

(Hegyközi Ilona)

90/2017

NYHUS, Monica: Time for change : library development 2016 **In:** Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 4., p. 12-14.

Idő a változásra: könyvtárfejlesztés 2016-ban Norvégiában

Igény; Könyvtárépület -közművelődési; Szolgáltatások; Városi könyvtár

A települési könyvtárak sokat fejlődtek száz év alatt, a modern felfogás szerint „harmadik hely", találkozóhely, és egyre több olvasó már tartalmat is készít. Az Oslóhoz közeli, hetven ezer lakosú városban, *Drammen*ben 2007-ben nyílt meg az új, modern könyvtár. 2013-ban a városvezetés elhatározta, hogy a könyvtár legyen az irodalom regionális háza, vita- és tanulóközpont, s találkozóhely is, majd a következő évben végzett felmérés szerint a lakosok kávéházat is szeretnének benne, és jobb hozzáférést, bővített nyitva tartással. 2016-ben már fejlesztési tervet és a szolgáltatások javítását is elfogadták.
Tíz év elteltével már elhasználódott a könyvtár, technikai eszközei használhatatlanná váltak. Rájöttek, hogy a magas polcok gátjai a fejlődésnek, elsősorban a könyvek elhelyezésére szolgálnak, és csak másodsorban találkozóhelyre, ezért radikális változtatásokat határoztak el.
Megalakították az *olvasói műhely*t, ahol kreatív tevékenység folyhat, ritkították a könyvespolcokat, átterveztek a földszinti tereket; a gyermekkönyvtár felkerült a második szintre, kávéházat hoztak létre, ahol csendben olvasni és rendezvényeket tartani is lehet. Változtattak pár dolgon is: törekednek az önkiszolgálásra, a hagyományos és az elektronikus szolgáltatásokat egyenlő módon kezelik, az irodalmat újszerű módon népszerűsítik, a személyzet a forgalmas időszakban maximális létszámban van jelen. Egyforma hangsúlyt kap a szép- és az ismeretterjesztő irodalom is. Felülvizsgálják a munkavégzést is: mit hagyjanak abba, milyen új szolgáltatásra volna igény. A könyvtár elsősorban az olvasókra koncentrál.
A szerző, aki a dammeni könyvtár vezetője, négy fényképpel is illusztrálta cikkét, ami a http://slq.nu/?article=volume-49-no-4-2016-15 címen elolvasható.

(Murányi Lajos)

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 80

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

91/2017

VELÁSQUEZ, Jennifer: A place of their own : creating spaces where teens can thrive **In:** American libraries. – 47. (2016) 9/10., p. 48-53.

Tizenéveseknek szánt terek kialakítása

Berendezés; Ifjúsági könyvtár; Ifjúsági olvasó; Igény

A tizenévesekkel foglalkozó könyvtárosok tudják, mennyire fontos, hogy ennek a korosztálynak saját tere legyen. A tér hatalom. A középületekben jelzés értékkel bír, hogy mely csoportoknak vannak saját tereik, és melyeknek nincsenek. A tizenéveseknek szánt terek nem elsősorban a trendi bútorokról szólnak, hanem elsősorban a bevonásuk szándékáról. Ha nem tudunk többet nyújtani, mint az ifjúsági irodalom és a fiataloknak szánt eszközök egy helyre telepítését, akkor a tér nem biztos, hogy hívogató lesz, és részvételre ösztönzi a célcsoportunkat.

A legfontosabb, hogy bevonjuk a korosztályt a térrel kapcsolatos döntésekbe, ami biztosíthatja, hogy a részleg követni fogja a folyamatosan változó igényeket, és újabb fiatalokat fog bevonzani. A *Young Adult Library Service Association* (YALSA) tizenéveseknek szánt terekre vonatkozó ajánlása azt javasolja, hogy miután bevontuk a korosztályt a tervezésbe, kérjünk visszajelzést a megvalósítással kapcsolatosan, majd a javaslataikat folyamatosan építsük be a fejlesztések során, ezzel biztosítva, hogy relevánsnak ítéljék a szolgáltatásokat.

Korábban a tizenévesek bevonásával kapcsolatosan a könyvtárak elsősorban a technológia és a web használatára asszociáltak, a dedikált fizikai terek kialakítása ehhez képest olcsóbb és kevésbé technológiai orientált megoldás. Lehet például kiállítást rendezni tizenévesek műalkotásaiból, amely eleve részvételre és kreativitásra ösztönöz.

Az „érdeklődés terek" olyan részei a könyvtárnak, ahol a használók a közös tevékenységek, érdeklődési kör vagy közös célok alapján működnek együtt másokkal. A könyvtár működhet ilyen térként, ahova a tizenévesek hozhatják azokat a formális és informális tevékenységeket, amelyek mentén együtt cselekszenek. A lényeg nem a terek jellemzőin van, hanem a tapasztalatokon, amelyek mentén a fiatalok elköteleződhetnek a könyvtár iránt (pl. a társaság élménye, a közös játék, tartalmak vagy műalkotások létrehozása, stb.)

A YALSA azt ajánlja, hogy a tizenéveseknek szánt terek esetében célszerű szabályozni, hogy a felnőttek bemehetnek-e és ha igen, akkor mennyi időre. A felnőttek, vagy különösen a szülők jelenléte nagyon megváltoztathatja az adott tér dinamikáját. Vannak intézmények, amelyek nem engedhetik meg maguknak, hogy egy egész helyiséget vagy egy részt kijelöljenek a tinédzsereknek. Ezekben az esetekben az időbeli korlátozás jelenthet megoldást, amikor egy teret bizonyos időszakokban csak a fiatalok látogathatnak.

Gyakori jelenség, hogy a 9–12 évesek – azaz a leendő tizenévesek – is szívesen részt vennének a néhány évvel idősebbek tevékenységeiben. Megoldást jelenthet, ha a könyvtár megengedheti, hogy kijelöljön az idősebb gyermek korosztálynak (9–12 évesek) is egy teret. Ha erre nincs mód, akkor – a tizenévesek érdekében – meg kell értetni a kisebbekkel, hogy ezt a teret egyelőre ők nem használhatják, de ha idősebbek lesznek, akkor viszont kifejezetten az övék lesz.

A legjobbak kiválasztott tiniknek szánt tér sem működhet olyan könyvtáros nélkül, aki kifejezetten ezzel a korosztállyal foglalkozik.

Végül fontos megjegyezni, hogy egy ilyen tér kijelölése nem vezethet a korosztály szegregálásához. Nem jó, ha a tizenévesek zavaró magatartása jelenti a motivációt a nekik szánt terek kialakításához. Ha a tizenévesek egyes tagjai olykor problémásak is, nem szabad a teljes korosztályt megbélyegezni. A nem megfelelő magatartás eseteit egyenként kell elbírálni.

(Tóth Máté)

Iskolai könyvtárak

Lásd 104

Mozgókönyvtárak

92/2017

FREYMANN, Johannes von: „Wir kommen Ihnen entgegen" : Fahrbibliotheken gestern und heute **In:** BuB. – 68. (2016) 11., p. 642-647.

Res. angol és francia nyelven

Mozgókönyvtárak régen és most

Mozgókönyvtár

Manapság a világ minden táján találunk mozgókönyvtárakat vagy könyvtárbuszokat, sok változatban. Németországban a mozgókönyvtár átfogó megnevezése „Fahrbibliothek", azaz utazókönyvtár, hiszen mind a 89 ilyen könyvtár buszt vagy teherautót üzemeltet erre a célra. Németországban a mozgókönyvtárral 1916-ban találkozunk először: a lövészárkokban töltött idő egyhangúságának ellensúlyozására a hadsereg hordozható könyvtárakat vezényelt a frontra. Az első rendszeres nyilvános mobil közkönyvtárat a Wormsi Városi Könyvtár működtette 1925 és 1928 között. A második világháború után a mozgókönyvtárak Nyugat-Németország lakosságát látták el ott, ahol sok könyvtárépület pusztult el. Az 1940-es évek végétől a hetvenes évek végéig folyamatosan nőtt a mozgókönyvtárak száma a Német Szövetségi Köztársaságban. Ezután a települések költségvetésének csökkentése és a könyvtárbuszok üzemeltetési költségeinek drasztikus emelkedése miatt több mozgókönyvtár megszűnt. Milyen előnyökkel jár a mozgókönyvtár? Rugalmas és különböző helyekre eljut, útvonala rugalmasan igazodik az infrastruktúra és a népesség változásaihoz, rövid idő alatt lehet megállókat létesíteni vagy megszüntetni. A viszonylag bonyolult autóipari technológia magas szintű karbantartást igényel a járműgyártók speciális garázsaiban, ezért költséges. Vajon a politikusok és az állami tisztviselők készek-e arra, hogy finanszírozzák az első nagyberuházást és az ismétlődő karbantartási költségeket? Amikor eljön az ideje, hogy kicseréljék a járművet, a döntéshozók gyakran megijednek a magas költségek láttán, és újragondolják mozgókönyvtáruk jövőjét.

(Autoref.)

93/2017

ROTH-BERNSTEIN-WIESNER, Armi: Oula und sein Bus : ein Bücherbus in den weiten Lapplands **In:** BuB. – 68. (2016) 11., p. 670-673.

Oula és a busza. Könyvtárbusz a távoli Lappföldön

Mozgókönyvtár

A skandináv minisztertanács 1979-ben hozta létre a könyvtárbuszt északon, a finn, norvég és svéd határvidék ellátására. Fenntartásán a három ország érintett települései osztoznak. Az apró fiókkönyvtárakat helyettesíti, s a kívánt olvasnivalót a környék nagykönyvtáraiból szállítja ki.

A finn *Oula Kotakorva* már 37 éve vezet könyvtárbuszt. Elindul az északon fekvő *Muonio*ból, és olykor a norvég *Masi* és *Gargoluobbal* felé, olykor *Kilpisjärvi* felé visz az útja. A másik útvonal a svéd *Pajalá*ba vezet, a Torne folyó túloldalára, ahol négy nyelven beszélnek (finn, meänkieli, északi számi és svéd).

Régebben a könyvek rakodása kézi erővel történt, és két órát vett igénybe, de aztán Oula zárható, kerekes szekrényeket alakított ki, amikkel 25 polcfolyóméter könyvet tíz perc alatt ki tud cserélni. A gépkocsivezetőnek nem kell valamennyi nyelven tudnia, mivel minden országban felszáll hozzá egy helyi könyvtárosasszisztens. A három országon át vezető útvonal 2500 kilométeres. Egy héten kétszer az útvonalon száll meg valahol. Három hét alatt valamennyi települést bejárja, és ez 116 órát tesz ki (6–9 órás munkanapokkal). Éves teljesítménye 45 ezer km.

A legújabb buszt 2014-ben szerezték be 330 ezer euróért, amiből a finn állam 130 ezret vállalt át, a többit a finn *Muonio*, *Eniktejiö* és a norvég *Kautokeino* fizette; a svéd *Pajala* a fenntartási költségekhez járul hozzá. A régebbi busz 850 ezer kilométert futott, míg az első mindössze 350 ezret. Sokak számára a könyvtárbusz az egyetlen intézmény, ami még megmaradt számukra; bank, üzlet vagy posta száz kilométer távolságra van. Ezért a busz olyan árukat is visz, amiket a közelben nem lehet megvásárolni; az egyik helyen feladják a rendelést és kifizetik, a következő körben pedig leszállítja a busz. Egyre több ház lesz lakatlan az út mentén; ha egy település kihal, kiveszik a menetrendből.

Oula már csak néhány hónapig dolgozik, mivel hamarosan nyugdíjba vonul. Pótlása nem lesz egyszerű, mert ez az állás a vezetés és az emberek szeretetét is megkívánja.

A könyvtárbusz évi 21 ezer kölcsönzésével 2015-ben majdnem beérte a 2362 lakossal rendelkező Muonio városi könyvtárának teljesítményét (35 ezer).

(Murányi Lajos)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

94/2017

HORAVA, Tony – LEVINE-CLARK, Michael: Current trends in collection development practices and policies. – Bibliogr. **In:** Collection building. – 35. (2016) 4., p. 97-102.

A gyűjteményfejlesztés gyakorlatának jelenlegi irányai

Állománygyarapítás; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár

Egy 16 könyvtárra kiterjedő észak-amerikai felmérésből pillanatképet kapunk a nyilvános könyvtárak jelenlegi állománygyarapítási politikájáról, az állományépítésben felmerülő főbb trendekről, a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos költségeikről, az igényeken alapuló beszerzés (DDA – *demand-driven acquisition*) helyzetéről, az anyagi forrásokról, a *big deal*lel és a nyomtatott állománnyal kapcsolatos ésszerűsítési törekvésekről, valamint a könyvtár értékeinek demonstrálási gyakorlatáról.

Összegezve az eredményeket a következő irányok rajzolódtak ki: az állománygyarapítási politikák a részletekben gazdag leírás felől a fenntartó egyetem/intézmény stratégiai céljaihoz való illeszkedést hangsúlyozó, rövid nyilatkozatok felé tendálnak. Az igényeken alapuló beszerzést szinte mindegyik könyvtár alkalmazza, de inkább csak kiegészítő jelleggel. Többségükben a költségvetési keretnek csak kis százalékát fordítják erre, és azt állítják, hogy a DDA-nak nincs nagy hatása az állománygyarapításra. A nyílt hozzáférés témája bekerült a főáramlatba, a legtöbb könyvtár támogatja valamilyen formában, évi 20 ezer dollártól akár a 100 ezer dollárt meghaladó összegig. Ez általában különböző forrásokból származik, a gyarapítási kerettől az egyetemi támogatásig, vagy akár vegyesen. A big deal még mindig uralkodó trend, pedig a kiadókkal történő megállapodásokkal kapcsolatos vélemények korántsem egyöntetűek. A könyvtárak többsége az állománygyarapítási keret 50–75 közötti százalékát fordítja ilyen jellegű megállapodás alapján történő beszerzésre. Az előfizetési árak folyamatos növekedése előbb-utóbb nehéz döntések elé állítja majd a könyvtárakat. Az állománygyarapítási keret a hagyományos kutatást, oktatást és tanulást szolgáló tartalom- és dokumentumbeszerzésen kívül sokféle célt szolgál: ebből fedezik a discovery szolgáltatást, az intézményi tagdíjakat, a könyvtárközi kölcsönzést, az állományvédelem és digitalizálás költségeit is. A gyarapítási keretre jellemzően negatívan hat az infláció, az árfolyammozgások, ezért igyekeznek minél célirányosabban felhasználni. A dokumentumok elhelyezése kapcsán a raktári helyhiánnyal szembesülve megosztott raktározási programokban vesznek részt, mint például a WEST (*Western Regional Storage Trust)*, melyek főként a ritkán használt folyóiratokat érintik, és természetesen nem problémamentesek. A könyvtári állomány értékességének propagálása az anyaintézmény felé a legfontosabb kihívások közé tartozik. Néhányan alapdokumentumaikban rögzítik, hogy könyvtári céljaikat és feladataikat a fenntartó egyetem stratégiájával összhangban határozzák meg. Mások ezt mennyiségi és minőségi adatokkal bizonyítják. A megfelelésre való törekvés tetten érhető számos gyarapítási újításban, az állományépítés racionalizálásában, elektronikus forrásokhoz és *streaming* médiához való hozzáférés szolgáltatásában, *pay-per-view* modell alkalmazásában. Az unikális helyi dokumentumok digitalizálása és megosztása nagy fegyvertény, láthatóságának növelése érdekében szinte minden könyvtár él vele. Egyelőre azonban az állományfejlesztési tervekkel való koherencia és a más könyvtárak hasonló munkájával való összehangolás még nem elsődleges szempont.

Az állományalakítás megszokott, szilárd formája nagymértékben átalakult rugalmas, elsősorban az igényeket követő modellé.

(Fazokas Eszter)

95/2017

SHAW, Debora: Overlap among college and university library collections. – Bibliogr. **In:** Collection management. – 41. (2016) 3., p. 117-132.

A főiskolai és egyetemi könyvtári gyűjtemények közötti átfedés

Állomány; Állománygyarapítás; Átfedés; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Főiskolai könyvtár

A WorldCat-ben megvizsgálták 26 főiskolai és egyetemi könyvtár monográfia-állományát, és azt tapasztalták, hogy az egyetemi könyvtárak sokkal több egyedi címet birtokolnak, és gyűjteményük hétszer nagyobb, mint a főiskolai könyvtáraké. A nyelv és irodalom (jelzete a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerében: P) körébe az egyetemi könyvtárakban az állomány 30%-a, a főiskolai könyvtárakban 27%-a tartozik. Megállapították, hogy a könyvtárak által birtokolt könyvek száma csökken, az egyetlen könyvtár által birtokolt köteteké pedig a 2000-es megjelenési évet követően növekszik. A könyvtári költségvetések alig tartanak lépést az inflációval, a könyvekre fordított összegek százalékos aránya csökken a könyvtári kiadások között. Mindezek a változások összhangban vannak azzal a törekvéssel, hogy ma már nem a könyvgyűjtemények építése a leghangsúlyosabb feladat.

A vizsgált 26 felsőoktatási könyvtár gyűjteménye arról tanúskodik, hogy a könyvtárosok generációi gondosan őrizték a rájuk bízott kulturális értékeket. A gyűjtemények erősségei és sokszínűsége megmutatkozik a könyvek számában és különösen a témák választékában és a történeti lefedettségben. A gyűjtemények különbségei az eltérő intézményi igényeket és lehetőségeket mutatják. A kis könyvtárak nem egyszerűen a nagyobbak alhalmazai, és a gyűjtemények közötti átfedés nem csupán a könyvtár méretének függvénye.

Nyilvánvaló, hogy a gyűjtés változóban van. A könyvtárak a nemrég (2000 után) megjelent könyvekből a korábban szokásosnál kevesebb példánnyal rendelkeznek. Ugyanakkor 2000 és 2013 között az egyedileg birtokolt címek száma 45%-ról 50%-nál többre nőtt. Egy átlagos tudományos könyv ára 2000 és 2013 között 42%-kal nőtt, az inflációt is figyelembe véve. Az új technológiák és a használók elvárásai is kihatnak a könyvgyűjteményekre. Az elektronikus dokumentumok egy részét nem vásárolják meg a könyvtárak, hanem bérelik, így azok nem is jelennek meg a WorldCat-ben a könyvtár állományának részeként. Az e-könyves platformok és a használók által irányított beszerzések befolyásolják a gyűjtőkört is. Az átfedések vizsgálata a könyvtári gyűjtemények megbízhatóságát igazolta. A gyűjteményekkel foglalkozó több szerző rámutatott, hogy a 21. században a lefedettség biztosítását együttműködéssel lehet elérni – a könyvtári konzorciumok erőfeszítései erre irányulnak. Az ACRL, a felsőoktatási és tudományos könyvtárak szövetsége a gyűjteményeket illetően holisztikusabb megközelítést sürget.

(Hegyközi Ilona)

Raktározás

96/2017

NIEDERER, Ulrich: Hopes and sighs : the Swiss Cooperative Storage Facility **In:** Library management. – 37. (2016) 4/5., p. 170-181.

A svájci közös tároló könyvtár

Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási könyvtár; Gépi raktározás; Környezetvédelem -könyvtárban; Tároló könyvtár; Tervezés

2016-ban a világon másodikként megkezdte működését Büronban, Luzerntől 30 percnyi autóútra a svájci közös automatizált tároló könyvtár, amely 5 könyvtár (a luzerni központi és egyetemi könyvtár, a baseli és a zürichi egyetemi könyvtár, a zürichi és a soluthurni központi könyvtár) 2,6 millió kötetét fogja tárolni. Megnyitását hosszas mérlegelés és előkészítés előzte meg.

A luzerni Központi és Egyetemi könyvtár (ZHB) 2005-ben, egy közelgő épületfelújítás kapcsán úgy döntött, újrastrukturálja szabadpolcos és raktári tereit, és felméri, a Luzernben már 20 éve bérelt külső raktárak helyett milyen raktározási megoldás lenne a legcélravezetőbb. Könyvtárosokból, építészekből és logisztikai szakértőkből álló munkacsoportot állítottak fel, amely négyféle raktározási modellt (rögzített állványos raktározás, mozgatható állványos raktározás, Harvard típusú magas raktár, automatizált magas raktár) vizsgált, összehasonlítva a telek megvásárlásának, a raktár felépítésének és működtetésének anyag- és munkaerőköltségeit. A tartományi kormány kérésére a raktározás külső cégnek való kiszervezését és a jelenlegi raktárbérlési modell fenntartását is bevették az elemzésbe. Minden szempontot figyelembe véve egy új, automatizált raktári központ megépítése mellett döntöttek, a fajlagos költségek csökkentése végett pedig más könyvtárakat is bevontak a projektbe, hogy egy nagyobb tároló könyvtárat közösen működtessenek. A ZHB a különgyűjteményein és a szabadpolcos állományon kívül a teljes raktári állo-

mányát ide utalta; a másik négy betársult könyvtár csupán a ritkábban használt állományrészeket kívánta itt tárolni. 2012-ben körvonalazódott, hogy az épület tulajdonosa és felépítője egy állami vállalat legyen, a részt vevő könyvtárak pedig egyesületként béreljék és üzemeltessék azt, a költségeket arányosan megosztva egymás között.

A konkrét tervezés 2013-ban, az építkezés 2014-ben indult, és közel 2 évig tartott. Az épület egy 18 méter magas, 72x30 méteres csarnok, amelyet a tetőn napelemek fednek, és amelyet 256 üreges oszloppal alapoztak alá a geotermikus energia maximális kihasználása érdekében. Az eredmény: egy passzív klimatizálású zöld könyvtár. A legnagyobb technikai újítást azonban az automatizált raktári rendszer jelenti: a 6 folyosón egy-egy robot közlekedik és emeli ki/teszi vissza a polcnyi méretű (60x40x25/35 cm) konténereket az IKR-ekkel összekapcsolt szoftver utasításait követve. A konténerek végül az emberi munkaállomásokra futnak be, ahol a munkatársak kiveszik az adott kötetet a „polcról" és egy hasonló vastagságú pótlékkal helyettesítik.

A robotizáció nemcsak azt eredményezi, hogy az állványok közötti távolság nagyon kicsi (84 cm), de az embermentes munkakörnyezet lehetővé teszi az oxigénszint radikális csökkentését is, amit nitrogénbefúvással oldanak meg. Mindez gyakorlatilag tűzbiztossá teszi a raktárt.

Az épületben mindössze 8 ember teljesít szolgálatot, a kéréseket pedig két futárcég kézbesíti (a ZHB-be naponta kétszer, a többi könyvtárba napi egyszer). Csak a monográfiákat kézbesítik, a folyóiratcikkekről digitális vagy papírmásolat készül. (Ha egy kutató egész folyóiratokat szeretne átnézni, a büroni tároló raktárban egy kis termet is kialakítottak helyben olvasásra.) A forgalom becslés szerint napi 950 teljesítés és visszaosztás.

A raktár megtöltése még folyamatban van, előreláthatólag 20 hónapba fog telni. A részt vevő könyvtáraknak csupán a vonalkódokkal való felszerelés és a nem archív példánynak szánt folyóiratok deduplikálása ad munkát, az immár 3 hónapja átadott raktár pedig olyan jól teljesít, hogy lassan már a kibővítésén és újabb könyvtárak bevonásán gondolkodnak.

(Szabó Piroska)

Feldolgozó munka

97/2017

HIDALGO-DELGADO, Yusniel [et al.]: Gestión de fondos de archivos con datos enlazados y consultas federadas. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 39. (2016) 3.

Res. angol nyelven

Levéltári anyagok kezelése kapcsolt adatok és összevont keresések segítségével

Gépi dokumentumleírás; Levéltári anyag

A cikk a szemantikus web azon fontosabb technológiáit írja le, amelyek hasznosak lehetnek a levéltári anyagok kezeléséhez. Bemutat néhány helyi és nemzetközi projektet, melyek az ISAD-G-n alapuló szabványos leírásokból generálnak ontológiákat. Ismerteti a LIAM (*Linked Archival Metadata*) rendszert, amely megkönnyíti a levéltári rekordok átalakítását RFD (Resource Description Framework) formátumba. Elemzi továbbá, hogy a kapcsolt adatok (*Linked Data*) miképpen teszik lehetővé az interoperabilitást az információs rendszerek és az OWL (*Ontology Web Language*), SKOS (*Simple Knowledge Organization System*) és a Dublin Core rekordok fazettás keresése között. A szerzők javasolják a SIOC-kal (*Semantically-Interlinked Online Communities*) kompatibilis CMS (*Content Management System*) és az OAI-PMH (*Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting*) használatát a levéltári rekordok cseréje és az információkeresés megkönnyítése érdekében. Leírják a CoroArchivo rendszer fejlesztése során használt technológiákat, mely rendszert egy kísérletben értékeltek, amelynek során a DSpace-ben tárolt ISAD-G rekordokból automatikusan generáltak ontológiákat. A kifejlesztett eszköz lehetővé teszi a használó számára összevont keresések végrehajtását az OWL szótár kizáró és egyenértékű osztályainak alapján.

(Autoref.)

98/2017

RIVA, Pat: Il nuovo modello concettuale dell'universo bibliografico : FRBR Library Reference Model. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** AIB studi. – 56. (2016) 2., p. 265-275.

A bibliográfiai világ új konceptuális modellje: az FRBR Library Reference Model

Dokumentumleírási szabályzat

Az *FRBR Consolidation Editorial Group* (CEG) 2016-ban hozta nyilvánosságra a *Library Reference Model* (FRBR-LRM) elnevezésű új tervezetet „világméretű felülvizsgálat" (world-wide review) céljából. A cikk ennek szövege alapján írja le a fontosabb változásokat (az FRBR-család korábbi tagjaihoz képest), és ismertet néhány olyan megfontolást, melyek alapján a CEG elfogadta ezeket a megoldásokat. Az FRBR-LRM hierarchikus struktúrát hoz az entitások közé, ami lehetővé teszi a relációk és az attribútumok optimalizálását. A megvalósítás fázisában a modell kiszélesíthető attribútumok és relációk hozzáadásával, entitások és relációk altípusainak kidolgozásával. A négy „WEMI" entitás (mű, kifejezés, megnyilvánulás, példány) definícióját újrafogalmazták oly módon, hogy azok függetlenül, egymásra való kölcsönös hivatkozások nélkül álljanak, ugyanakkor megőrizzék eredeti jelentésüket és a modellen belüli szerepüket. Ahol lehet, az FRBR-LRM előnyben részesíti a relációkat az attribútumokkal szemben, ami ez utóbbiak mennyiségét jelentősen csökkenti.

(Autoref.)

Információkeresés

99/2017

SAVOLAINEN, Reijo: Information seeking and searching strategies as plans and patterns of action : a conceptual analysis. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 72. (2016) 6., p. 1154-1180.

Információkeresési stratégiák mint cselekvési tervek és sémák

Információkeresés; Könyvtártudományi kutatás

Az információkeresési stratégiákat mint cselekvési terveket és sémákat az 1970-es években kezdték el vizsgálni. Ennek alapja – az aktuális technológiákat figyelembe véve – jellemzően az online adatbázisokból történő információ-visszakeresés volt. Az 1990-es évektől, a webes keresések népszerűvé válásával összetetté váltak az elemzések. 1995-ben sikerült ezek célvezérelt stratégiáit meghatározni. A böngészés is ilyen, mivel ott használjuk, ahol ismerjük a célt. Az általános célú böngészés (amikor olyan forrásokat használunk, amelyek esetében nagy a valószínűsége annak, hogy van bennünket érdeklő információ) esetében viszont sokkal markánsabb a stratégiai aspektus, bár nem ismerjük mértékét.
Az információkeresési stratégiák mint cselekvési tervek és sémák (mintázatok) fogalmi elemzése Henry Mintzbergnek arra az üzleti stratégiával kapcsolatos, 1987-es elképzelésére épül, amely szerint a stratégia mint terv cselekvéssorozatként (cselekvések áramlataként) jellemezhető. Ezek a cselekvések lehetnek szándékosak, vagy az jellemezheti őket, hogy kialakulóban vannak. A szándékos stratégiák megmutatják, hogy a stratégiákat miként irányítják a már meglevő szándékok. Az alakulóban levő stratégiák pedig arra mutatnak példát, hogy az információkeresés mintázatai hogyan alakulnak ki szándékoltság hiányában vagy szándékaink ellenére. Az utóbbira példa a szerendipitáson (véletlenszerű felfedezésen) alapuló böngészés a weben, mivel az egyik hiperlinktől a másikig történő mozgás vagy nem szándékos, vagy éppen szándékaink ellenére valósul meg.

(Koltay Tibor)

Lásd még 113

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

100/2017

BORKERT, Franziska: BibScout – der mobile Auskunftsdienst an der UB Würzburg : Ansprechpartner im Lesesaal entlasten Infotheke : Hilfe beim Koperieren, Drucken and Scannen **In:** BuB. – 68. (2016) 11., p. 774-777.

Res. angol és francia nyelven

Könyvtári járőrök – mozgó tájékoztató szolgálat a Würzburgi Egyetemi Könyvtárban

Egyetemi hallgató; Könyvtáros -társadalmi munkás; Olvasószolgálat

A 2014/2015. tanév téli szemeszter óta a Würzburgi Egyetemi Könyvtár (UB) *könyvtári járőröket* (Bib-

Scout) alkalmaz a főkönyvtárában, akik olyan diákasszisztensek, akik segítenek a felhasználóknak – elsősorban a többi diáknak – a fénymásolásban, a nyomtatásban, szkennelésben és a könyvek megtalálásában. A könyvtári járőröknek nincs rögzített posztjuk, szükség szerint mozognak. Felismerhetők az egyetemi logóval ellátott kék egyenmellényükről és a hátukon látható *„Kérdések? Örömmel segítek"* feliratról. Csak akkor dolgoznak, amikor az előadások vannak; értékes kiegészítői a könyvtári személyzetnek az információs pultnál. Négy sikeres félév után az egyetemi könyvtár meg tudja állapítani, hogy a szolgáltatást jól fogadták. Egyértelmű, hogy mentesítik a képzett könyvtári személyzetet az alapvető technikai kérdésektől. A szolgálat bevezetése óta végzett két felmérés eredményei megerősítették hasznos voltát, és rávilágítottak a személyzet és a könyvtári járőrök közötti jó kapcsolatra és a hasznos interakciókra is. Ennek a sikeres szolgáltatásnak köszönhetően a könyvtár reményei szerint nő a felhasználói elégedettség, mert bármikor és bárhol ott van a segítség és támogatás. A szolgáltatás igénybevétele a félév elején nagyon erős, és lassan csökken a félév folyamán, de a vizsgaidőszakban, a segítség iránti igény – különösen a fénymásolásé – ismét megnő.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

101/2017

BURKE, Gemma – DUNCAN, Gemma – SMITHER, JL: Share resources through the largest interlibrary loan network **In:** Interlending & document supply. – 44. (2016) 4., p. 137-140.

Forrásmegosztás a legnagyobb könyvtárközi kölcsönzési hálózat révén

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Gépi könyvtárközi kölcsönzés

A WorldShare Interlibrary Loan a világ legnagyobb forrásmegosztó hálózata, amelyben tízezer könyvtár működik együtt. 2013-ban indult és lépett az OCLC korábbi könyvtárközi kölcsönzési rendszere, a WorldCat Resource Sharing helyébe. A WorldShare a WorldCat metaadatain alapul (e katalógus jellemzői 2016-ban: 360 millió dokumentum, 2,3 milliárd lelőhelyadat, 14 ezer elektronikus gyűjtemény).

A WorldShare egyesíti a különböző munkafolyamatokat, a munkatársak közvetlenül az interfészén keresztül kommunikálnak egymással. A kérő könyvtár egyszerűen tájékozódhat más könyvtárak állományáról, díjszabásáról és dokumentumforgalmazási szabályairól. Egy-egy kéréshez össze tudja állítani a potenciális kölcsönadók jegyzékét, és azt a sorrendet, ahogy a kérést a szolgáltató könyvtárakhoz továbbítja a rendszer. Új előfizetések vagy módosítások esetén a könyvtárak rögzíthetik a rendszerben a forgalmazást befolyásoló licencfeltételeket. Bizonyos kérések teljesen automatikusan, a könyvtárosok közreműködése nélkül teljesülnek.

A WorldShare kulcsfunkciója a felhőalapú Article Exchange, amely biztonságos helyet ad a kért dokumentumok feltöltéséhez és ott a kérő könyvtár, illetve személy számára a hozzáféréshez. Ezen a helyen 30 napig tárolják a dokumentumokat, illetve 5 letöltést tesznek lehetővé. Az értesítést az Article Exchange küldi, e-mailekre nincs szükség. A kérések teljesítése jelentősen lerövidül, többnyire csak néhány órát vesz igénybe.

A fizetési eljárások is egyszerűbbek a korábban szokásosnál, az OCLC számlázási rendszerén keresztül zajlanak. Az Interlibrary Loan Fee Management (IFM) rendszer havonta egyszer von egyenleget a követelések és tartozások között. Ez jelentős megtakarítást eredményez (kérésenként átlagosan kb. 45 dollárnyit).

A cikk négy sikertörténetet ismertet. A Bajor Állami Könyvtár takarékossági megfontolásokból döntött úgy, hogy teljes állományát, unikális gyűjteményrészeit is a WorldShare ILL rendszer alkalmazásával szolgáltatja. A MyBib eDoc bővítmény a digitalizálás és tárolás, a MyBib eL a hozzáférés terén biztosítja az európai szerzői jogi előírások betartását, az utóbbi a kölcsönző könyvtárak erre a célra szolgáló számítógépein való megtekintés és egyszeri kinyomtatás során. A faxon és e-mailben való továbbítást teljességgel felszámolták. A Bajor Állami Könyvtár az egyik leggyakoribb dokumentumszolgáltató könyvtárrá vált.

A göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtár 2000 óta vesz részt az OCLC világméretű könyvtárközi kölcsönzési hálózatában. A WorldShare és a MyBib eDoc alkalmazásával felgyorsították a kérések teljesítését és csökkentették a munkaerő-ráfordítást. A megoldás teljességgel megfelel a német szerzői jogi

előírásoknak. Élnek az egyszerű számlázási lehetőséggel is.
A Winchester University 2013-ban határozta el, hogy papírmentes könyvtárközi kölcsönzési rendszert valósít meg. Úgy vélik, hogy a WorldShare segítségével áttekinthetőbbé vált a kérések státusza, és nagy előnynek tartják, hogy a keresés és a megrendelés egy rendszerben zajlik.
A Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation (Ausztrália) havonta átlagosan 1500 kérést kezel. A kérés és a szolgáltatás folyamatát a WorldShare segítségével sikerült egy munkafolyamatba terelniük, és meglévő rendszerükbe integrálniuk. Nagyra értékelik azt is, hogy egyszerűsödött a számlázási ügykezelés.
Az OCLC rendszeresen konzultál a WorldShare felhasználóival, és tapasztalataik alapján fejleszti a rendszert. Jelenleg a díjkezelés van napirenden; szeretnék megoldani, hogy a rendszer kezelni tudja a visszatérítéseket és az elveszett dokumentumokért fizetett térítéseket is.

(Hegyközi Ilona)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

102/2017

SCHULDT, Karsten: Soziale Bibliotheksarbeit revisited : alles schon mal da gewesen : bei mobiler Bibliotheksarbeit und anderen sozialen Themen lohnt ein Blick ins Archiv **In:** BuB. – 68. (2016) 11., p. 656-658.

Res. angol és francia nyelven

Újra a szociális könyvtári munkáról

Hátrányos helyzetű olvasó; Könyvtártudományi szakirodalom

A könyvtári szakirodalomban újra és újra előkerülnek bizonyos témák. Ilyen a szociális könyvtári munka, amellyel társadalmi viták kapcsán sokat foglalkoztak a 70-es és 80-as évek fordulóján. A tanulságokat a Deutsches Bibliotheksinsitut 1982-ben kötetben foglalta össze (Soziale Bibliotheksarbeit. Theorie und Praxis, dbi-Materialien 18.). Ezután a téma eltűnt a szakirodalomból, feltehetően a 80-as évek politikai-társadalmi változásai miatt. A kérdésről legközelebb 2007-ben jelent meg összefoglaló mű (Zugang für alle. Soziale Bibliotheksarbeit in Deutschland) a BibSpider kiadónál. Ezt 2009-ben egy újabb monográfia követte (Soziale Bibliotheksarbeit. „Kompensationsinstrument" zwischen Anspruch und Wirklichkeit im öffentlichen Bibliothekswesen, Simon Verl.).
A DBI 1982-es összefoglaló kötete arról tanúskodik, hogy a szociális könyvtári munka nem azonosult semmilyen politikai irányzat ideológiai céljaival. Megállapították, hogy a szociális könyvtári munka ma az egész népességre kiterjed, és a könyvtárosok keveset tudnak az érintett csoportok életéről, pedig ez elengedhetetlen lenne. A kötet létrejöttekor még nem esett szó célcsoportokról, hanem olyan csoportokat említettek, akik valamilyen oknál fogva kirekesztettek, és ezért nem tudják igénybe venni a könyvtári szolgáltatásokat.
A 25 évvel később, 2007-ben megjelent kötet a könyvtáraknak az érintett célcsoportok körében elvégzendő teendőire koncentrál. A hátrányos társadalmi helyzetű emberek igényeit magukból az igényekből kiindulva, azokat megértve kell kielégíteni. Azok az emberek kerültek az érdeklődés középpontjába, akik nem tudnak vagy nem akarnak könyvtárba járni. A szociális könyvtári munka abban a vonatkozásban merült fel, hogy a könyvtárak képesek-e megfelelni annak a követelménynek, hogy mindenki számára nyitva kell állniuk. Időközben sok szolgáltatás született Németországban például a házhoz kötött emberek számára.
Sok kérdéssel kell még foglalkozni a könyvtárak gyakorlatát és a módszertant illetően. A megvalósult példákat gyakran kivételként vagy kísérleti projektként említik, és nem is szerepelnek a szakirodalomban. A szociális könyvtári munkának be kell kerülnie a könyvtárak „normális kínálatába". Ne számítson újszerűnek a könyvek házhoz szállítása, a hátrányos helyzetű emberek személyes felkeresése. Ez fordulatot jelenthetne, amelynek a könyvtártudományi publikációkban is tükröződnie kéne, és a könyvtáraknak döntéseikben mérlegelniük kéne e szolgáltatásokat.
Könyvtártudományi kutatások előkészítésénél feltétlenül érdemes tehát az archívumokba betekinteni, a történeti előzményeket megvizsgálni, mert ez igen tanulságos lehet – következtet a szerző.

(Hegyközi Ilona)

103/2017

TOONEN, Maaike – KOREN, Marian: Bibliotheksservices für Flüchtlinge in den Niederlanden **In:** BuB. – 68. (2016) 10., p. 583-587.

Könyvtári szolgáltatások menekültek számára Hollandiában

Nemzetiségi olvasó; Szolgáltatások

2015 nyarától elsősorban szíriai menekültek érkeztek az országba. A hollandok nem voltak olyan befogadók, mint a németek. Az állam elsősorban az önkormányzatoknál támogatta magasabb költségvetéssel a menekültek integrációját. A kérelmeket átlagosan másfél év alatt bírálják el.

A 17 millió lakosú Hollandiában a közkönyvtárak elismert társadalmi, pedagógiai és kulturális intézmények jelentős költségvetéssel (600 millió euró/év), évi négymillió olvasóval és 100 milliós kölcsönzéssel. Az új törvény öt feladatot jelölt ki számukra: 1) a tudáshoz és az információkhoz való hozzáférés biztosítását, 2) képzési és továbbképzési programok kínálatát 3) az olvasásfejlesztés és az irodalom népszerűsítését, 4) a kultúra és a művészet megszerettetését, 5) helyiségek biztosítását a közösség számára.

A 156 könyvtárból és 800 fiókból álló hálózat alkalmas volt arra is, hogy a menedékkérők integrációját segítse abban az időszakban, amikor még nem élhetnek hivatalos képzési lehetőségekkel, mert kérelmüket még nem bírálták el. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a közkönyvtár

– olyan programokat kínál, melyek az alapkészségeket fejlesztik, és az önállóságot erősítik,
– megfelelő állománnyal bír (több nyelven, valamint az önképzést biztosító tananyaggal is rendelkezik),
– lehetőséget nyújt a kapcsolatteremtésre és párbeszédre, hogy segítse a beilleszkedést, és pozitív benyomásokat szerezzen a helyi közösség a menedékkérőkről.

A könyvtárak menedékkérőket segítő sokrétű munkája több csoportba is sorolható.

I. Találkozások révén a beilleszkedést segítő kezdeményezések

Lelystad városi könyvtára találkozóhelyet teremtett az újonnan érkezett és a már régóta ott élők számára (Stamakerij). Oosterhoutban *Új vagyok Hollandiában* címmel szerveztek projektet. Több könyvtár olyan rendezvényeket tartott, melyeken a menekülés okaira derült fény (*A mögöttes történet*). Tilburgban fényképezőgépet adtak a menedékkérőknek, hogy örökítsék meg a várost, és fűzzenek megjegyzéseket a képekhez (*Kép és történet*), illetve szövőszakkört szerveztek nők számára. Utrechtben a menekültek önkéntes munkáját próbálták megszervezni.

II. Célcsoportokra vonatkozó kezdeményezések

Nijmegenben egy átmeneti táborban könyvtári szolgáltatást nyújtanak (arab és angol nyelvű könyvek, képes albumok stb.), de a mozgókönyvtári szolgáltatásokat is erre a célra mozgósították.

III. Kapcsolatteremtés és nyelvtanulás

A *nyelvi barátok* programban főiskolások segítik a nyelvtanulást gyermekek és családjaik körében. A *felolvasó-expressz* keretében önkéntesek olvasnak fel meséket. Hengelo könyvtára internetes logopédia-tréninget kínál, de van a könyvtárakban *nyelvi kávézó*, ahol a felnőttek hollandul tanulhatnak. Zuid-Kennemerlandban esti énekre van lehetőség a könyvtárban, de működik sok helyen heti rendszerességgel a menedékkérők olvasóklubja is.

IV. Az alapkészségeket fejlesztő és az önállóságot erősítő programok. (A Tilburgi Városi Könyvtár 2015/2016-ban a fiatal menekülteknek városnéző sétákat és könyvtárvezetéseket szervezett, míg a kisgyermekeknek mesefelolvasásokat tartott.)

(Murányi Lajos)

104/2017

WIDDERSHEIM, Michael M. – McCLEARY, Melissa A.: Gender and sexuality, self-identity, and libraries : readers' advisory as a technique for creative (dis)assembly. – Bibliogr. **In:** Library trends. – 64. (2016) 4., p. 714-740.

Társadalmi nemek és szexualitás, önazonosság és a könyvtárak: az olvasási tanácsadás mint a kreatív összerendezés technikája

Hátrányos helyzetű olvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Iskolai könyvtár

A cikk a társadalmi nemekkel, a szexualitással és az információval foglalkozik, azaz fontolóra veszi, a könyvtárak milyen módon nyújtsanak olvasási tanácsadást a fiatal olvasóknak társadalmilag igazságos módon. Az olvasási tanácsadás köz- és iskolai könyvtárakban folyik, amelynek során a könyvtárosok irodalmat ajánlanak a könyvtárlátogatóknak, akik gyakran fiatal olvasók. Bár a könyvtárakat általában semleges, apolitikus intézményeknek tartják, a tanulmány azt mutatja be, hogy a könyvtárakban folyó olvasási tanácsadás a fiatal olvasók számára a nemi

identitás és a szexualitás tekintetében a harc és a viták helyszíne. A szerzők *Nikolas Rose* és *Michel Foucault* munkáiból rajzolják meg, hogy az olvasási tanácsadás egy önszerveződési technika, melynek során a fiatal olvasók az önazonosságukat tárgyalják meg az őket körülvevő könyvtári diskurzusok közepette. A szerzők számos okát adják, miért problematikus az olvasási tanácsadásnak a könyvtári szakirodalomban bemutatott szemléletmódja. Az olvasási tanácsadás alternatív felfogásaként a tanulmány diszjunktív megközelítést javasol. A szerzők megmagyarázzák, mi ez a megközelítés, konkrét példákat sorolnak fel arra, miként lehet alkalmazni, és javaslatokat tesznek a kutatás további útjaira.

(Autoref.)

Lásd még 79

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 102, 130

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

105/2017

BUGG, Kimberley: Creating the leadership you seek: : five leadership development activities that will cultivate leadership from within your library. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** College & research libraries news. – 77. (2016) 10., p. 492-495.

A keresett vezető kiválasztása: öt fejlesztő tevékenység, melyek segítségével könyvtárából választhatja ki a megfelelő vezetőt

Felsőoktatási könyvtár; Munkaszervezés; Továbbképzés; Vezetés

Már 1986-ban érzékelték a felsőoktatási könyvtárakban dolgozók a „szakma elszürkülését", és a munkaerő, különösen a vezetők fenyegető válságát jósolták. Harminc évvel később is aggódik a szakma, hogy a jövőben nem lesz elég vezető, és számos országos, regionális és helyi fórum is foglalkozik a kérdéssel, de kevés megoldás kínálkozik a gond kezelésére.

Érdemes lenne fontolóra venni, hogyan lehetne a már a könyvtárakban dolgozó munkaerőből biztosítani a vezetői utánpótlást. A szerző szerint ez öt vezetői tevékenység által érhető el: 1) szervezet-specifikus vezetői képességek kifejlesztése, 2) azon személyek megtalálása, akik vezetői potenciállal bírnak, 3) a vezetői készségek javítása szakmai fejlesztéssel, 4) lehetőségek biztosítása a vezetésre és 5) az utánpótlás-tervezés. Ezt az öt tevékenységet ismerteti részletesen cikkében a szerző, aki a New York City College of Technology segédprofesszora és a tájékoztatás összehangolásáért felelős munkatársa (http://www.citytech.cuny.edu/).

Összegzésében kifejti még, hogy azok estében, akit érdekel a vezetés, érdemes becsempészni a munkaköri leírásba a vezetőképzés lehetőségét. A személyi adottságok és kockázatok korai felismerése olyan ismereteket nyújt a könyvtári vezetés számára, amelyek egy vezetői program kidolgozáshoz szükségesek. A könyvtárak együtt is működhetnek abban, hogy közösen indítsanak vezetőképző programokat.

(Murányi Lajos)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 88

Személyzet

106/2017

CRUMPTON, Michael A.: The value of older library workers **In:** The bottom line. – 29. (2016) 4., p. 226-229.

Az idősebb könyvtári dolgozók értékei

Munkabér, alkalmazás; Személyzet; Továbbképzés

Számos felmérés próbálta már felrajzolni a könyvtárosok korfáját és a várható trendeket. Az biztos, hogy a *baby-boomer* nemzedék (az 1946 és 1964 között született amerikaiak) első csoportjai már elérték a nyugdíjas kort. Vajon hogy alakul a sorsa az éppen nyugdíj előtt állóknak és a már nyugdíjba vonultaknak?

Egy 2015-ös ACRL konferenciára készült anyagból az derül ki, hogy lehetséges, kívánatos és hasznos őket számításba venni a könyvtári tudásmenedzsment és munkaerő-tervezés során.

Létezik ugyan olyan előítélet, mely szerint az idősebb munkatársak nem képesek intézményük számára hozzáadott értéket produkálni, ellentétben a korszerű tudással rendelkező, innovatív és energikus fiatalokkal. A valóságban azonban az idősebbek tudáskincse kiegészíti a fiatalokét. Érdemes számolni azzal, hogy az ifjabbakra inkább jellemző a technikai érdeklődés és képzettség, az idősebbeknél viszont a humán tudás érdemel megbecsülést. Ők azok, akik a globális társadalom felé haladva őrzői az információhoz való széles körű hozzáférés gondolatának.

A mai élethez kétségtelenül szükséges a digitális műveltség, melyben elég nagy különbségek vannak a generációk között. Itt különösen hasznos munkát végezhetnek a tapasztalt könyvtárosok, akik képesek felismerni a szükségleteket, és együtt tudnak működni az idősebb felnőttek képzésével foglalkozó szakmák képviselőivel.

Ahogy a vállalatoknál is van rá példa, a könyvtárakban is érdemes az idősebbeket továbbképezni. A *Society for Human Resources Management* (SHRM) pedig 2015-ben javasolta olyan információs szolgálat felállítását, amely segít az olyan intézményeknek, ahol nagy számban vannak a nyugdíjkorhoz közelítők. Pótlásuk zökkenőmentességének érdekében segítenének például azt felmérni, hogy tudásuk és tapasztalatuk a szervezeti tudásvagyon mely részét képviselik. Így a speciális tudással rendelkezőket könnyebb lenne pótolni. Az SHRM jelentésben konkrét példa is szerepel, hogy egy közkönyvtári hálózat könyvtáraiban hogyan kezelik sikeresen a munkatársi gárdában végbemenő változásokat. Kívánatos lenne, az is, hogy a szervezeti tudásmenedzsmentet a könyvtárak hosszabb távú stratégiájuk részévé tegyék.

Az idősebb munkatársak kompetenciáinak hasznosítására kiváló és sokoldalú lehetőség a mentorálás, mellyel proaktív módon vezethetik be a következő generációt a munkahelyi kultúrába, ismertethetik meg a közös értékeket, a könyvtárosetikát.

A már nyugdíjban levők számára is számos lehetőség kínálkozhat – könyvesboltban, múzeumban, templomban vagy hajókönyvtárban kamatoztathatják felhalmozott tapasztalataikat, készségeiket. Kutatásokkal segíthetik írók, kutatók munkáját. Aktívan részt vehetnek a szakmai szervezetek életében. Hasznos és szakszerű visszajelzésekkel és tanácsokkal segíthetik kollégáikat, amikor mint olvasók járnak vissza a könyvtárba. A nyugdíjasok részmunkaidőben történő foglalkoztatása, a korosztályok természetes egymás mellett élése az intézményt is kifejezetten pozitív színben tünteti fel.

Összefoglalva: az idősebb munkatársak megbecsülése és tudásuk hasznosítása sikertörténet lehet a munkatársak és a könyvtári szervezet számára egyaránt.

(Fazokas Eszter)

107/2017

PAIANO, Tommaso: Information literacy e mondo del lavoro : un connubio possibile anche in Italia?. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** AIB studi. – 56. (2016) 2., p. 241-264.

Res. angol nyelven

Információs műveltség és a munka világa: egy Olaszországban is lehetséges szövetség?

Információs műveltség; Munkabér, alkalmazás

A munka világában végbemenő változások a figyelem középpontjába állították az „alkalmazhatóság” témáját, azaz az egyén – a könyvtárosokat is beleértve – képességét arra, hogy aktívan keressen, ta-

láljon és meg tudjon tartani egy munkahelyet. A cikk – anélkül, hogy rendszerességre vagy teljességre törekedne – néhány kérdést, szempontot, tudományos forrást és gyakorlati felvetést nyújt a jelenség tanulmányozásához, különös tekintettel az információs műveltségre.
A szöveg három részből áll: az első a nemzeti és nemzetközi (értsd: európai) munkaerő-piaci politikákat tekinti át nagy vonalakban; a második az angol nyelvű szakirodalomba nyújt bevezetést az információs műveltség és a munka világa közötti viszony tárgyában; a harmadik egy most futó olasz projektről számol be, melyben egy munkaügyi központ (európai anyagi források felhasználásával) fiatal vállalkozók számára nyújt képzést (különféle szakemberek bevonásával), melynek része egy teljes információs műveltségi modul is.

(Autoref.)

Lásd még 100

Marketing, közönségkapcsolatok

Lásd 86, 112

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

Lásd 115, 125

Olvasás

108/2017

DEWAN, Paul**In:** Economic well-being and social justice through pleasure reading. – Bibliogr. **In:** New library world. – 117. (2016) 9/10., p. 557 - 567.

Gazdasági jólét és társadalmi igazságosság szórakoztató olvasmányok révén

Felmérés; Olvasás; Olvasásra nevelés; Szabadidő felhasználása; Társadalmi követelmények

A mobilkommunikációs eszközök térnyerésével kérdésessé vált a nyomtatott könyvek szerepe a könyvtári ellátásában a jövőben. A szórakoztató olvasmányok társadalomra gyakorolt hatásának tükrében árnyalható a kérdés. A kormányzati szervek, kormányközi ügynökségek és felsőoktatási intézmények olvasási készségeket vizsgáló kutatásai eredményeinek átfogó összehasonlítására még nem került sor. A vizsgálatok adatai az alábbi szervezetek felméréseiből származnak: OECD, International Student Assessment of Literacy, UK's National Literacy Trust, Statistics Canada, National Assessment of Adult Literacy (USA), National Endowment for the Arts (USA).
Az olvasás a műveltség megszerzésének eszköze, és tartós idegrendszeri változást eredményez, ezért hosszú időbe telik, mire valaki gyakorlott olvasó lesz. A 70 OECD-országban végzett kutatásból kiderült, a 15 éves korosztály 37%-a egyáltalán nem olvas kedvtelésből, de az is bebizonyosodott, hogy azok a tanulók, akik szeretnek olvasni, eredményesebbek a műveltségi teszteken, és jobban teljesítettek a felmérés során, mint azok, akik csak felszólításra olvastak.
A kormányok világszerte érdekeltek a polgárok olvasási készségének fejlesztésében, mert a jólét és fellendülés a társadalom tagjainak képességeitől függ. Az olvasottság nélkülözhetetlen, mert alapvető a szakmai előmenetelben. Különböző kanadai és amerikai kutatások szerint a műveltség foka – és nem az iskolázottságé – hat a legjobban a gazdasági növekedésre. Az írásbeli műveltség az álláspiacon is előny: munkavállalóként jobb lehetősége vannak képességei kibontakoztatására, könnyebben tud munkahelyet változtatni és alkalmazkodni az igények változásaihoz, szívesebben alkalmazzák képzettséget igénylő munkakörökben, középvezetőként és jól fizető állásokban, mint az alacsonyabb műveltségűeket.
Amerikai kutatások mutatják, hogy aki fejlett szövegértési készségekkel bír, aktívabb és elkötelezettebb állampolgár is. A választási kampányok során is fontos ismerni és érteni a jogokat, a szavazócédulán írottakat, és összehasonlítani az egyes jelöltek programjait. Egy 33 országban végzett kutatás szerint azoknak, akiknek alacsony a szövegértési kompe-

tenciája, nagyobb arányban válik úgy, hogy kevesebb befolyásuk van a politikai folyamatokra, mint azoknak, akiknek az értékei magasabbak. Azok, akik azt hiszik, nincs helyük a társadalomban, negatív érzelmi, szociális és etikai spirálba kerülnek. A társadalom is biztonságosabb, ha tagjai szerves részének érzik magukat. Az olvasás eszköz lehet a társadalmi igazságosság eléréséhez és pozitív változások elindításához is. A szépirodalom olvasása növeli az empátiát, ami toleránsabb társadalmat eredményez. Ha egy másik ember helyébe képzeljük magunk, megérthetünk más kultúrájú és etnikumú embereket. A jobb írás-olvasási készségek csökkentik az akadályokat az információkhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez. A bevándorlók esetében segíti a nyelvi akadályok leküzdését, emellett előremozdítják a kulturális beilleszkedést is. A célnyelvi olvasmányok mérsékelni tudják a kultúrsokkot, megkönnyítik az integrációt. A különböző olvasókörök és egyéb olvasást népszerűsítő mozgalmak remek eszközei az önfejlesztésnek és az önkifejezés segítésének. Rabok körében végzett kutatások alapján megállapították, könnyebben illeszkednek be a társadalomba, és kisebb arányban hajlanak a visszaesésre azok, akiknek jobbak az írási-olvasási készségeik. Az USA-ban az egyik Shakespeare-olvasmányokon alapuló programmal elérték, hogy a történetek szereplőinek szándékait vizsgálva az elítéltek felismerhették és előre vetíthették saját motivációikat és azok következményeit. Mások életének tanulmányozása önvizsgálatra késztette és új gondolkodásmód elsajátításához segítette őket. Ha hasonló programokkal megtörhető az erőszakspirál, a társadalom biztonságosabb hely lesz mindenki számára.

Az életkorral csökkennek a szövegfeldolgozási készségek. Hogy e képességünk tartósan megmaradjon, folyamatosan fejleszteni kell; ehhez az élethosszig tartó tanulási és olvasási programokkal a könyvtárak ideális lehetőséget biztosítanak. Bebizonyosodott, hogy a hivatalos, felnőtteknek szóló olvasási programoknál hatékonyabbak a szórakoztató olvasmányokon alapulók. Globális világunkban más kultúrákról és etnikumokról olvasni erősítheti elfogadásukat és megértésüket. Megfigyelhető, hogy a jobb szöveges kompetenciákkal rendelkező népesség közvetlenül hat a szegénység felszámolására, az életszínvonal növekedésére, az ipari termelékenységre, a munkanélküliség csökkentésére és az aktívabb társadalmi szerepvállalásra.

(Csikász-Nagy Ágnes)

Lásd még 104, 110

Olvasáskutatás

109/2017

KUBRÂK, Elena Nikolaevna: Čtenie na Ukraine : rezul'taty sociologičeskih issledovanij poslednih let. – Bibliogr. 14 tétel **In:** Vestnik BAE. – (2016) 2., p. 40-48.

Az olvasás Ukrajnában: az elmúlt évek szociológiai vizsgálatainak eredményei

Felmérés; Olvasásvizsgálat; Szabadidő felhasználása

A könyv és az olvasás az információs társadalom komplex problémája. Az aktív olvasáskutatás a 20. század második felében kezdődött, az 1990-es években a szociológusokat is érdekelni kezdte. A szociológiai kutatások az olvasási kultúra válságát mutatják, ugyanakkor – paradox módon – az olvasás mint társadalmi-kulturális jelenség fontos és pótolhatatlan az ember életében.

Ukrajnában sem jobb a helyzet, az utóbbi években folytatott nem könyvtári szociológiai felméréseket nagy figyelem kísérte. Az olvasói igényeket saját kezdeményezésre vagy megrendelésre különböző típusú cégek, egyesülések, alapítványok vizsgálták. A projektekben legérdekeltebbek a marketing-folyóiratok kiadói, a médiaholdingok, és bekapcsolódtak a közvélemény-kutatók is. A kutatások elősegítették, hogy a kormány 2013 áprilisában elfogadott rendeletével elinduljon a hazai könyvkiadás és az olvasás népszerűsítésére a 2014–2018. évekre szóló program. A cél, hogy az ukrán társadalom ismét a hazai irodalmat részesítse előnyben.

A cikk az1994 és 2014 között egy hazai akadémiai és öt külföldi intézmény által végzett szociológiai felmérések eredményeit ismerteti. Bár a kutatók különböző célcsoportokat vizsgáltak, az eredmények nagyjából hasonlóak. A valamikor sokat olvasó országban mára a lakosság nagy részének az olvasás nem tartozik az érdeklődési körébe, minden negyedikük könyvet se vesz a kezébe. Az okok között szerepel a politikai és társadalmi-gazdasági átalakulás, a technológiai invázió, a könyvkiadás szétesése, az alacsony szintű irodalomtanítás az iskolában, a könyvtári állományok és munkamódszerek elévülése, a lakosság kulturális színvonalának süllyedése stb. Nagy változásokon megy keresztül az olvasás pszichológiája, ma az embernek nagy információállományokat kell feldolgoznia, egyre kevesebb lehetősége és vágya van az elmélyült, a személyiség fejlődésében nagy szerepet

játszó olvasásra. Mások szerint az olvasás gyakorlata megmarad, de változik, sokféle lesz, amire hatással van az információ mennyiségi növekedése, használatának intenzitása és általában a dinamikusabbá vált életmód. Változnak az olvasási módok, irányok, az információ formái és hasznosítása.

A kutatók szerint a társadalmi rétegződés miatt nőni fog a szakadék a különböző csoportok között: csökken a hagyományos kulturális formákban részt vevők száma, nő a televíziót és más audiovizuális tömegkommunikációs csatornákat használók aránya. Van azonban egy, a közmédiával elégedetlen réteg, ők minden szabad percet kihasználnak, gyerekeiket a kultúrára szoktatják. Az internet nem pótolja a könyvet, de jobb a semminél.

Ukrajnában megmaradt az orosz nyelvű irodalom olvasása: a könyvek megtalálhatók a könyvtárakban és a könyvesboltokban, elérhetők az interneten. Az elektronikus könyvtárak jelentősége az egész posztszovjet régióban nőni fog.

Valamennyi kutatás tanúsítja a gazdasági okok jelentőségét: megszűnt az olcsó és elérhető könyves kultúra. Gondolhatnánk, hogy a drága könyvek megvétele helyett az emberek könyvtárba járnak; a valóságban azonban ez mindössze a felnőtt lakosság 5%-ára igaz. Több kutató a nem olvasás okait abban látja, hogy ma az olvasás nem a mindennapi élet része, időt, gondolkodást igénylő, azonnali hasznot nem hozó elfoglaltság. A kutatásokban részt vevők nagy része valójában nem készült fel arra, hogy magát a nem olvasók csoportjába sorolja.

A szociológiai kutatások tanúsítják, hogy csökkent a szépirodalom olvasása, és némileg nőtt a tudományos és szakirodalomé. A felnőttek és az egyetemisták nagy része különböző okokból csak szakirodalmat olvas. Az olvasás célja általában a szellemi erőfeszítések nélküli lazítás, amit a könyvek nem túl magas színvonala igazol.

A kutatók számos összefüggést találtak a különböző használói csoportok és az olvasási gyakorlat fejlesztési dinamikája között. Az olvasási szokások mindig függenek az iskolázottságtól, az életkortól, a lakóhelytől, a nemtől, de pozitív hatása csak az olvasás szeretetének lehet.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Használók képzése

110/2017

BORNETT, Christiane: Leseförderung digital genial : wie Tablets die Bibliothekspädagogik verändern : Tipps nicht nur für Bilderbuch-Apps **In:** BuB. – 68. (2016) 10., p. 606-608.

Olvasásfejlesztés digitális eszközökkel: hogyan változtatják meg a táblagépek a könyvtárpedagógiát

Elektronikus könyv; Használók képzése -iskolában; Ifjúság nevelése olvasásra; Információtechnológia

Amikor ezekben a napokban az elsősök vagy a másodikosok az első könyvtári ismereteket kapják a közkönyvtárban, ideális esetben nemcsak a fizikai médiával (könyvek, filmek, CD) ismerkednek meg, hanem a gyerekek képesek felfedezni a virtuális mesevilágot is a képeskönyv alkalmazások révén. Egy kutatóműhelyben való részvétel során a hetedik osztályosok nemcsak a könyvekből szerzett információkat hasonlítják össze a Wikipédiával, hanem saját videoklipeket és miniatűr e-könyveket is készítenek. A digitális eszközök, például az okostelefonok és táblagépek a mai gyermekek és fiatalok világának természetes részei. Ha a közkönyvtárak a világuk részévé akarnak válni, akkor elengedhetetlen, hogy a digitális média szerepeljen az olvasásfejlesztési programokban. A táblagépek és a hasonló eszközök használatát nem szabad külön kiegészítő programnak tekinteni, hanem inkább a szokásos könyvtári rendezvények lebonyolításába beépíteni. A könyvtárosok és a könyvtárostanárok ezzel bővíthetik „eszközkészletüket", és növelhetik a tanulók részvételét. Ennek eredményeképpen a könyvtár modern és innovatív lesz. Nem szabad alábecsülni az iPadek „cool" jellegét. A könyvtárhasználati és az olvasást ösztönző programok tartalma azonban alapvetően változatlan: van benne a képeskönyvekről való beszélgetés, az ismeretterjesztő szövegekkel való munka, mesemondás, a könyvtári szabályok megismerése, a könyvbemutatók és a könyvtárban való eligazodás. Ha a könyvtárostanároknak néha rá kell venniük a pedagógusokat és a nevelőket az óvodában és az alsó tagozatban, hogy kipróbálják a táblagépeket, az idősebb diákokkal való együttműködés során szinte kötelező azt médiát alkalmazni, amelyet a felsősök jól ismernek.

(Autoref.)

111/2017

FERNÁNDEZ-RAMOS, Andrés: Factores de éxito en tutoriales en línea de competencias informacionales : revisión sistemática. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 39. (2016) 2.

Res. angol nyelven

Az online információs műveltségi tanfolyamok sikertényezői. Rendszerezett áttekintés

Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság; Információs műveltség

Az információs műveltség online tanfolyamokon való terjesztése, illetve növelése manapság az egyetemi könyvtárak széles körben elterjedt gyakorlata. A cikk az ezzel kapcsolatos szakirodalom áttekintését nyújtja azzal a céllal, hogy feltárja az ilyen tanfolyamok sikerét biztosító tényezőket, mind jellemzőik, mind kifejlesztésük folyamatának figyelembevételével. Elemezték az elméleti tanulmányokat és a gyakorlati cikkek három típusát: a használók véleményét leírókat; az egyes tanfolyamokat értékelőket, amennyiben azok tartalmazták a tanfolyam eredményét befolyásoló tényezők leírását; a különböző jellemzőkkel rendelkező tanfolyamok összehasonlítását. Noha a szakirodalom sokféle tényezőt említ, mindössze néhány van, amelyet visszatérően tartanak sikeresnek, mint például a tömörség, a könnyű használat, kapcsolódás a tananyaghoz, az oktatók és a könyvtárosok együttműködése.

(Autoref.)

112/2017

PUN, Raymond: Winning ways to gamify your library services **In:** Computers in libraries. – 36. (2016) 9., p. 12-15.

Sikeres módok, ahogy a könyvtári szolgáltatások játékossá tehetők

Használók képzése; Játék

A *gamification* vagyis a *játékosítás* fogalma olyan tanulási, tanítási módszereket takar, amelyek játékos elemeket tartalmaznak. Ezek lehetnek különböző applikációk, online tevékenységek vagy kézzelfogható dolgok. A játékosítás interaktív, szórakoztató, és a tanulásra koncentrál. A kialakítása lehet nagyon költséges és bonyolult is, de általában megéri a belefektetett időt és erőforrásokat. Ez a tevékenység a könyvtárak számára is kifejezetten hasznos lehet, mivel a szolgáltatásokat és az instrukciókat sokkal szórakoztatóbbá és megnyerőbbé teszi, a felhasználókat részvételre és tudatosságra biztatja, valamint fokozott figyelmet és a felhasználóélmény javításával kapcsolatos érdeklődést vált ki. A játékosítás alapjaiban javítja a könyvtári *brand*et, de magukat a könyvtárosokat is jobb tanulókká teheti. A legfőbb fejlesztési irányok a problémamegoldó képesség javítása, a kihívásokkal való önálló szembenézés, illetve a csapatmunkában való hatékony együttműködés fejlesztése.

A játékos elemeket tartalmazó kezdeményezések a könyvtári közösségeket is erősíteni tudja, ezért minden intézménynek érdemes lenne elgondolkodnia ezen a megközelítésen. Több helyen találtak már ki ebben a szellemben tervezett programokat, mint például a különböző kincsvadászatok, ahol az intézmények digitális és nyomtatott forrásai között kell kutakodni. Ilyen a New York-i Városi Könyvtár *Find the future* nevű játékestje, melyet az intézmény 100. születésnapján szerveztek. A közel 12 órán át tartó játékban 500, az ország különböző pontjairól érkezett játékos vett részt. A feladatuk különböző rejtvények megoldása, régi dokumentumok és térképek feltárása, megtalálása volt a gyűjteményben. A könyvtár a résztvevők élménybeszámolóiból kötetet jelentetett meg, melyet azóta is a ritka könyvek tárában őriz. Ez a játék mind a köz-, mind pedig a szakkönyvtárak számára jó példa, hiszen megmutatta, hogyan lehet a könyvtári forrásokat kreatív módon használni.

Egyetemi környezetben is találunk érdekes példákat. 2014 novemberében a New York-i Egyetem sanghaji intézetében a játékok nemzetközi világnapjának alkalmából került megrendezésre a *Murder in the stacks* elnevezésű játék. A csoportokban dolgozó hallgatóknak egy gyilkosság rejtélyét kellett megoldaniuk. A kutatáshoz a tanulóknak különböző adatbázisokat is fel kellett használniuk, amelyekről egy részük még azt sem tudta, rendelkezik-e hozzáférési jogosultsággal; azonban a tudományos kutatáson kívül más célra is használták az adatbázisokat, és ami még fontosabb, jól szórakoztak közben. A legjobban teljesítő csapat jutalomban részesült, de a rendezvény különösen a könyvtár szempontjából volt nagy siker, mivel a résztvevők teljesen újfajta képet tudtak kialakítani az intézményről, mint korábban.

Bizonyos esetekben azonban számolnunk kell a használók és a könyvtár fizikai távolságával is. Erre jó megoldást jelentenek a különböző mobil applikációk. Ilyen például a *mobiLit* nevű alkalmazás, amely az

Adelphi Egyetemi Könyvtár munkája. A *Duolingo* nyelvtanulós applikációhoz hasonlóan a használók szinteket léphetnek, pontokat kapnak, ehhez különböző kérdésekre kell válaszolniuk és fejtörőket kell kitölteniük a könyvtári forrásokkal kapcsolatban.
Bármilyen játékosított tartalmat is akarunk készíteni, az első és legfontosabb feladat a célok és a célcsoport megfelelő meghatározása, ezek után következik az eszközök megválasztása. Nagy hangsúlyt kell fektetni az együttműködésre az intézmény más munkatársaival vagy akár más intézményekkel is; fontos még a kész program tesztelése, de a másoké is, melyekből ötleteket meríthetünk a sajátunkéhoz.

(Jávorka Brigitta)

113/2017

WALSTER, Dian – CHARBONNEAU, Deborah H. – KUMASI, Kafi: Finding and reading reports of research : how academic librarians can help students be more successful. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 6., p. 732-738.

A kutatások eredményeit tükröző cikkek megtalálása és megértése

Használók képzése -felsőoktatásban; Információkeresés; Könyvtártudományi kutatás; Kutatási jelentés; Publikálás -tudományos kiadványoké

A kutatások eredményeit tükröző cikkek megtalálása és megértése gyakran gondot okoz a könyvtár- és információtudomány szakos hallgatóknak, de más szakosok is küzdenek hasonló problémákkal. Az információkeresésben nagy segítséget jelent, ha kutatásmódszertani tanulmányaik eredményeként bővül a hallgatók szakmai szókincse. A különböző írások megértése azonban más és más fogalomkészletet és tudást igényel, ráadásul a cikkek írásának társadalmi és kulturális konvenciói is sokfélék. A hallgatóknak ahhoz is új ismereteket kell szerezniük, hogy az írások megbízhatóságát és hitelességét meg tudják ítélni.
Hét, kutatási irányultságú könyvtár- és információtudományi folyóiratot (*College and Research Libraries, Journal of Education for Library and Information Science, Journal of the Medical Library Association, Library and Information Science Research, Information and Culture, Library Trends, Library Quarterly*) vizsgálata számos kapaszkodót nyújtott a fenti nehézségek áthidalásához. Az is világossá vált, hogy a cikkek megtalálásnak fontos eleme szerkezetük vizsgálata, miközben a megértés záloga társadalmi-kulturális jellemzőik megismerése kritikai olvasás útján.
A hivatkozás társadalmi természetű hagyomány, míg a cikkek szerkezetét a kulturális hagyomány diktálja. A kutatások eredményeit tükröző cikkek esetében szerepelnie kell a kutatási módszerek vagy az elméleti háttér, a kutatás megbízhatósága és érvényessége bemutatásának, valamint a szakirodalmi szemlének.
Bár a felsőoktatás feladata, hogy a tudományos írás hagyományait és gyakorlatát megismertesse a hallgatókkal, ez a dimenzió gyakran láthatatlan marad a tantervekben.
Ha viszont valaki megszegi az előírásokat, az zavart okozhat. A vizsgált minta azt mutatta, hogy egyes szerzők esetében a hivatkozások nem teljesek, pedig azok nemcsak a szerzők kompetens voltát mutatnák, hanem azt is elősegítenék, hogy az olvasó felmérhesse, mivel járult hozzá az adott cikk a tudományterület fejlődéséhez.
Egyes gyakorlott kutatók nem határozzák meg az általuk használt kutatási módszert, talán úgy gondolva, hogy az magától értetődő. Ez azonban nemcsak a kezdő, hanem a tapasztalt olvasó számára is nélkülözhetetlen.
Néhány esetben azt találták, hogy a szakirodalmi szemlében megemlített elmélet részleteiről már nem esik szó az írások további részeiben, bár ez zavart kelt, vagy félrevezető is lehet. Előfordulhat az is, hogy egy-egy fogalom, például a „bogyószedés" (berry-picking) csak egy szűkebb terület (ebben az esetben az információs viselkedés) kutatói számára érthető.
Mindezeken túl, a hallgatóknak meg kell megküzdeniük a (főként kvantitatív és kvalitatív) kutatási modellekhez kötődő szocializáció okozta problémákkal is, különösen akkor, ha csak az egyik modellt ismerik. Maga a könyvtár- és információtudomány is (nevének megfelelően) két egymástól némileg eltérő gondolkodást tükröz.

(Koltay Tibor)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

114/2017

MACH, Vítězslav: Portál eBadatelna Zlínského kraje aneb Od digitalizace ke zveřejnění **In:** Čtenář. – 68. (2016) 9., p. 318-322.

E-kutatási portál a Zlíni kerületben avagy A digitalizálástól a nyilvánosságra hozatalig

Digitalizálás; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Portál

A kelet-cseh Zlíni térségben 2011-ben határozták el a *Zlíni kerület dokumentumainak digitalizálása* projekt megvalósítását a közgyűjtemények veszélyeztetett dokumentumai érdekében.

A digitalizálás egyik fontos kérdése a hosszú távú, biztonságos megőrzés és hozzáférés biztosítása volt, a nyilvános web portál létrehozása regionális szinten vált indokolttá.

A projektbe a területen lévő intézmények kapcsolódtak be (négy múzeum, egy kerületi könyvtár és egy csillagvizsgáló), megalakult a különböző szakterületek munkatársaiból és informatikusokból álló munkacsoport, a Digitalizálási Centrum.

A könyvtári gyűjtemények leírása régóta szabályozott formában valósul meg. A múzeumi területen nincsenek egységes szabványok, ezért a gyűjtemények leírása eltérő. Emiatt olyan egységes metaadatstruktúrák kialakítása vált szükségessé, amelyek a digitalizálást követően is alkalmasak az anyagok kezelésére. A gyűjtemények mintegy 13 terabyte mennyiségű anyagot dolgoztak föl a projektben a következő tartalmi összetétellel:

– monográfiák (1800 után kiadott) – 610 monográfia, 99 084 oldallal, A2–A5 formátumban,
– régi nyomtatványok (1800-ig kiadott) – 41 régi nyomtatvány, 21916 oldallal, A1, A3, A4, A5 formátumban,
– periodika (hírlapok, folyóiratok, évkönyvek) – 53 periodika 316 024 oldallal, A2–A5 formátumban,
– kartográfiai anyagok (térképek, atlaszok) – 1028 db A-A5 formátumban,
– okiratok, dokumentumok, plakátok – 59 dokumentum 1273 lapon, A–A6 formátumban,
– fotó és üvegnegatívok – 1912 fotónegatív, 1600 üvegnegatív
– filmek – 71 film, összesen 860 percben.

A digitalizált anyagok elérhetővé tétele 2014–2015 között a *Digitális tartalmak hozzáférhetővé tétele* projektben valósult meg. A digitalizált anyagok nemcsak bekerültek és hozzáférhetővé váltak az E-kutatási Portálon, hanem kapcsolatot is biztosítottak az adott anyagok kurátorainak leírásaihoz. A hozzáférhetővé tétel során kérdéssé vált, hogy a digitalizált anyagok elérése teljesen automatizált módon vagy a kurátorok közreműködésével történjen-e. A kurátorok a gyűjtemények jó ismerőiként elvégezték a leíró munkát, minőségi és egyedi adatot szolgáltattak minden digitalizált tartalomhoz.

Az elérhetővé tétel két modulban valósult meg: az Office modul egy belső munkafelület, amelyet a kurátorok és könyvtári munkatársak használnak. A dokumentum részletes leírására, virtuális kiállítások szervezésére, szerkesztőknek cikkek publikálására, a rendszergazdák számára konfigurálásra, a metaadatok átalakítására szolgál. Az E-kutatási Portál a megjelentetett dokumentumok mellett kiegészítő szolgáltatásként a kurátorokkal való kommunikációt is lehetővé teszi.

A dokumentumok előkészítése és leírása az Office modulban történik. Az adatokat két nagy csoportra osztották: az elsőben szabványos, a másodikban leíró adatok találhatóak. Az Office modul lehetőséget ad a kurátoroknak arra, hogy bármilyen leíró mezőt hozzáadjanak, eldöntsék, hogy az a portálon publikus vagy sem, meghatározhatják, hogy a dokumentum milyen formátumban legyen látható (nézőkép vagy teljes kép). A szerzői joggal védett dokumentumok esetén a modul csak nézőképet jelenít meg. Ha a jogvédett dokumentumot a jogtulajdonos intézményben nézik a használók, teljes képet kapnak, de másolási tilalommal. A nem jogvédett dokumentumok teljes hozzáféréssel elérhetők, de a kurátorok határozzák

meg, hogy biztosítják-e a pdf-be való exportot vagy sem. Szöveges dokumentum esetén az ePUB formátumba való export is lehetséges. A dokumentumokat vízjelek is védhetik, valamint időkorlátok is beállíthatóak használatukhoz.
A portál számos lehetőséget nyújt a kutatók számára, a keresést OCR könnyíti, az export lehetőségek többféle formátumot támogatnak. A keresést kulcsszavas és fazettás szűrési lehetőségek segítik, a regisztrált kutatókat egyéb szolgáltatások is várják. A portál kapcsolatban áll az Europeanával, adatai ott is elérhetőek.
A portál nemcsak a szélesebb laikus, hanem a szűkebb szakmai közönség számára is hasznos kutatási felületként szolgál, elérhetővé teszi a helyi kulturális örökséget a jelen és a jövő generációi számára a http://ebadatelna.zlkraj.cz/ oldalon.

(Prókai Margit)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

115/2017

PRACHÁROVÁ, Zuzana: E-booky a ich dostupnost v Slovenskej národnej knižnici **In:** Knižnica. – 17. (2016) 3., p. 39-43.

Res. angol nyelven

A Szlovák Nemzeti Könyvtár e-könyvei és elérhetőségük

Állomány használata; Elektronikus könyv; Hozzáférhetőség; Nemzeti könyvtár

A Szlovák Nemzeti Könyvtár az elmúlt évtizedben modern intézménnyé vált, amely nemcsak hagyományos, hanem digitalizált dokumentumokat is gyűjt. Az e-könyv fogalmát ma már nem kell magyarázni, mindenki jól ismeri ingyenes és fizetős elérhetőségeiket. A könyvtárak közvetlenül a kiadóktól vagy tartalomszolgáltatóktól vásárolják meg az e-könyveket.
Legnagyobb *előny*ük a teljes szövegű elérés, a könnyű kereshetőség, kiemelési, nagyítási lehetőség, melyek a készüléktől vagy az adott szoftvertől függnek. Az e-könyvkereskedések nonstop nyitva vannak (24/7), az áraik kedvezők. Az e-könyv további előnye a papíralapúval szemben, hogy azonnal dolgozhatunk a szöveggel, nem kell szkennelni, másolni. Előnye a hordozhatósága, mobil eszközön való tárolása.
Az e-könyv *hátrány*a, hogy kiegészítő hardver és szoftver megvételével jár, információs írástudással rendelkezőknek szól. Problémát okozhat a megjelenítés és a licencek kezelése, az e-könyveket nem lehet elajándékozni, kölcsönözni, továbbadni.
A Szlovák Nemzeti Könyvtár többféle e-könyv hozzáférést biztosít. Először kaució ellenében e-könyvekkel feltölthető e-könyv olvasókat kölcsönzött. A fekete-fehér elektronikus papíron olvasható szövegek szembarát megvilágításúak, de a használók jobban szeretik a saját eszközöket, ezért ezek nem váltak népszerűvé a könyvtárban. Az EBSCO-tól vásárolt e-könyvek online felületen érhetők el. A könyvtár 416 tételt vásárolt meg a Karolinum Kiadó és a Masaryk Egyetem kiadásában megjelent címekből és más kiadóktól, összesen 3456 szabadon hozzáférhető, pdf formátumú vagy offline kölcsönözhető e-könyvvel rendelkezik. A regisztrált olvasók a digitalizált dokumentumokat is kölcsönözhetik, amelyek a katalóguson keresztül érhetők el (http://dikda.snk.sk), de csak a könyvtár tereiben, többségük egyedi szlovacikum. Távoli elérésüket a NAVIGA szoftver használatával, a https://eiz.snk.sk oldalon biztosítják.
A nemzeti könyvtár a szépirodalomhoz és a tudományos szakirodalomhoz egyaránt hozzáférést nyújt. A nagy egyetemi kiadóktól válogatva vásárolták meg a legújabb tudományos és szépirodalmi műveket. A Karolinum Kiadó e-könyv gyűjteménye 250 cseh nyelvű címet tartalmaz különböző tudományos területekről. A kiadó a Károly Egyetem része, a tudományos világban nemzetközileg széles körben ismert a humán és természettudományokban, az orvostudományban, monográfiák és időszaki kiadványok terén egyaránt. A Masaryk Egyetem kiadásában megjelentekből a nemzeti gyűjtemény több mint 80 cseh nyelvű e-könyv elérését biztosítja az EBSCOhost-on keresztül. A kiadó évente 400 új tudományos e-könyvet és 50 periodikát ad ki.
Az EBSCO-tól megvásárolt e-könyveket MARC-importtal tették elérhetővé a nemzeti könyvtár katalógusában, azok közvetlen linken, teljes szöveggel olvashatók a könyvtár tereiben, letölthetők saját mobil eszközre, és 7 napig használhatók.
A statisztikai adatok szerint az e-könyveket egyre többen használják, 2014-ről 2015-re 10 ezerrel nőtt a keresések száma, 2014-ben 90, 2015-ben 683 teljes szövegű könyvet olvastak el. A digitalizált könyvek katalógusa 2015 októbere óta működik, jelenleg csaknem 10 ezer dokumentumot tartalmaz.
A digitalizált könyvek projekt a Digitális Könyvtár és Digitális Archívum (DIKDA) keretében valósult

meg. A katalógusban a Primo és a Rosetta szoftverek alkalmazásával 24 540 könyv adata érhető el bárki számára bárhonnan, a teljes szövegű elérés kizárólag a nemzeti könyvtár regisztrált használói számára és tereiben lehetséges. A szerzői jogi törvények betartásával a dokumentumok részei pdf-ben nyomtathatók, másolhatók. A Primo szoftver egyszerű és haladó keresési felületet biztosít fazettás szűrési lehetőségekkel.

A papíralapú könyvek kultusza mellett mára az e-könyvek kultúrája is kialakult. A Szlovák Nemzeti Könyvtár egyedi gyűjteményét folyamatosan digitalizálják és hozzáférhetővé teszik. Ám ez nem jelenti a papíralapú könyvek végét, a két típus egymás mellett él a könyvtárban minden generáció számára.

(Prókai Margit)

Információ- és kommunikációs technológia

116/2017

ČIPEROVÁ, Olga: Mobilní aplikace v paměťových institucích – proč, jak a jak ne **In:** Čtenář. – 68. (2016) 7/8., p. 243-246.

Mobil applikációk a közgyűjteményekben – miért, hogyan és hogyan ne

Könyvtárpropaganda; Közgyűjtemény; Mobilkommunikáció

A cikk mobil applikációkon olyan mobil eszközökön alkalmazható programokat ért, amelyeket letölthetünk, telepíthetünk. Ezek adott készülékhez és a használt operációs rendszerhez kötve működnek. Léteznek olyan internetes applikációk, amelyeket a mobilon az internetes böngészők által alkalmazhatunk. Ezeket az applikációkat a telefonunkra ne telepítsük.

Ha az intézmény saját applikációval rendelkezik, a használat feltételeit megoszthatja látogatóival. Miért van szükségük a könyvtáraknak, közgyűjteményeknek saját mobil applikációkra? Részben azért, mert így bárki tájékozódhat az elérhető információkról, másrészt a használó közvetlenül tölthet le adatokat, használhatja azokat internetes kapcsolat nélkül is munkájához. Mára elterjedt szokás ez, a csatlakozás mindenhol lehetséges, de általában fizetni kell érte. A használó a letöltött adatot máris újabb applikációkban használhatja (pl. fotó). A saját mobil applikációt bevezető intézményekben fontos, hogy egy applikációval az összes operációs rendszer lehetőségét kihasználják (Android, iOS, Windows stb.). Ezzel költségeket takaríthatnak meg, és az applikáció elterjedése könnyebbé válik.

Hogyan győzzük meg használóinkat arról, hogy letöltsenek készülékükre egy idegen alkalmazást, amire nincs szükségük? Az állandó mobilhasználók meg vannak arról győződve, hogy alkalmazások nélkül nem lehet élni. Ha rendszeres könyvtárhasználók, a lejárati határidőt szeretnék a mobiljukról meghosszabbítani. Ha a médiából azt hallják, hogy az applikációk használata trendi, akkor fontosnak tartják azokat. Az applikációk nemcsak új információkat, szórakozási lehetőséget nyújtanak, hanem további újabb aktivitásokra – pl. múzeumok és galériák interaktív látogatására – ösztönöznek, ráadásul többségük ingyenes, mert a közgyűjtemények szerint pénzért senki semmit nem tölt le.

A cikk szerzői megvizsgálták számos cseh és külföldi múzeum, galéria és könyvtár alkalmazásait. Összességében a mobil applikációkat zömmel az egész intézmény vagy egy-egy gyűjtemény bemutatására használják. Néhány példa erre: az Abu Dhabi Nemzeti Levéltár mobil applikációja az intézmény múltjáról, jelenéről, jövőbeli terveiről, a digitalizált dokumentumokról szól.

Hasonló, 3D-s tárlatokkal áll rendelkezésre a francia Louvre-Lens Múzeum, ingyenes mobil applikációkat kínál a British Museum is. Mobil applikációval nézhető az Orosz Állami Könyvtár moszkvai katalógusa, a francia nemzeti múzeum különböző épületekben található állandó kiállításai, a dél-csehországi Hluboké nad Vltavou városi galéria felülete QR-kódokkal használható.

A legtöbb közgyűjtemény az applikációkkal a nyilvánosságot és a szakmai közönséget egyszerre szólítja meg. Törekszik az érdeklődők valóságos becsábítására, látogatás ösztönzésére, megmutatva azokat a területeket, amelyek vonzóak lehetnek: virtuális séták, kiállítások, digitális gyűjtemények. A legtöbb funkciót az Europeana is alkalmazza.

A szakemberek számára készülnek azok az applikációrészek, amelyek a közvetlen munkát támogatják. Sajnos a cikk szerzői kevés ilyen lehetőséget találtak, pedig az érdeklődők várják pl. a cseh Manuscriptorium (Kézirattár) mobil applikációs elérését.

Mit nem szeretnénk a mobil applikációk alkalmazásakor: a mobilunkon lévő valamennyi adathoz való hoz-

záférést, túl nagy mennyiségű internetes adatletöltést telepítés vagy alkalmazás során, a választott beszélt és írott nyelven kívül más nyelv alkalmazását.
Mit várunk a mobil applikációktól: gyors, egyszerű, áttekinthető, célzott funkcionalitás, a működésről, az elérhető funkciókról, a zajló folyamatokról, szükséges tárhelyekről szóló információk, gyors visszatérés az applikáció elejére, minden elérhető funkció megjelenítése, a használó tájékoztatása arról, hogy milyen típusú gyűjteményben vagy dokumentumban dolgozik éppen.
Elvárás a reszponzív internetes oldalakhoz való csatlakozási lehetőség, a felhőszolgáltatások, a mobil eszköz lokalizálása wifin keresztül, GPS-sel vagy helymeghatározással. Ezek a külső és belső multimédiás tárlatvezetést is lehetővé teszik.

(Prókai Margit)

117/2017

GRIOL, David – PATRICIO, Miguel Ángel – MOLINA, José Manuel: CALIMACO : desarrollo de un servicio de bibliotecario virtual para la interacción multimodal con dispositivos móviles. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 39. (2016) 2.

Res. angol nyelven

A CALIMACO alkalmazás: virtuális könyvtári szolgáltatás multimodális interakció és mobil eszközök segítségével

Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Mobilkommunikáció

Az utóbbi években az okos mobil eszközök az interakció új formáinak kialakulását segítették elő, ami átgondoltabb, igényesebb ember-gép interfészeket igényel. Az operációs rendszerek vezető fejlesztői ezekhez a készülékekhez most API-kat (*Application Programming Interface*) kínálnak azért, hogy a fejlesztők saját alkalmazásaikat implementálhassák, beleértve a grafikus interfészek, kontrollszenzorok, hangalapú interakciók fejlesztésének különféle megoldásait. E források hasznossága ellenére még meghatározott stratégiák szükségesek a multimodális interfészek fejlesztésére annak érdekében, hogy ezen eszközöket még előnyösebben lehessen kihasználni a használói igények meghatározására és kielégítésére. Jelenleg ezek az alkalmazások tipikusan ad hoc jellegűek, és a hangalapú interakciót csak egyszerű parancsszavak formájában teszik lehetővé. Ez a cikk környezetfüggő multimodális társalgási közvetítő eszközök gyakorlati alkalmazását javasolja olyan fejlett könyvtári szolgáltatás nyújtása érdekében, amely dinamikusan tudja figyelembe venni a használó szükségleteit és preferenciáit éppúgy, mint annak a környezetnek egyedi jellemzőit, amelyben az interakció végbemegy. Az ilyen megoldások javíthatják és testre szabhatják az internet-hozzáféréssel rendelkező mobil eszközök nyújtotta szolgáltatásokat. A javaslat moduláris architektúrán integrálja az androidos API-k jellemzőit, mely az interakció menedzselésére és a környezettudatosságra helyezi a hangsúlyt olyan erőteljes alkalmazások létrehozása érdekében, amelyek könnyen korszerűsíthetők és könnyen illeszthetők a felhasználóhoz.

(Autoref.)

118/2017

ZASTROW, Jan: Gamification meets meaningful play : an inside look **In:** Computers in libraries. – 36. (2016) 10., p. 12-15.

Betekintés a tanító játékosítás világába

Információtechnológia; Játék; Szoftver

A különböző játékokban rengeteg potenciál van az intézmények népszerűsítésére, sok új felhasználót csábíthatnak be a könyvtárban, azonban nem várt következményekkel is járhatnak.
Ezek a lehetőségek közül talán a leghíresebb a *Pokémon Go* nevű ingyenes telefonos applikáció, ami a kiterjesztett valóság technikáját használja, vagyis a GPS adatokat és a kameraképet felhasználva valós környezetünket jeleníti meg és egészíti ki a játék elemeivel. Fogadtatása azonban nem volt egyértelműen pozitív: sok balesetet kötnek a nevéhez, illetve a játékosok okozta kellemetlenségeket. (Washingtonban az Arlingtoni Nemzeti Temető és Holokauszt Múzeum területéről már kitiltották az alkalmazást.) Komoly felháborodást keltett az a kép, amelyen egy Koffing, vagyis egy mérgező gázból álló pokémon látható a gázkamrák túlélőinek beszámolói mellett. Ez azonban csak a jéghegy csúcsa, ha jobban körülnézünk, számtalan hasonló, sokkal tanítóbb szándékú játékot találhatunk. Tajvanban például a helyi történelem és építészet ismertetésére készítettek applikációkat, melyek adatbázisa a levéltárak információiból épült. A komoly tanító játékok a valós és a virtuális tárgyakat ötvözik. A *Hukou Old Street* nevű játék a város helyi kultúrájának és tradicionális építészetének szépségét

mutatja be, de elkészítésének célja az volt, hogy rávegye a használókat, látogassák meg ezt a közeget, és szívják magukba személyesen kulturális légkörét. Ez jó példa a közgyűjteményi intézmények számára hordozható, interaktív és kiterjesztett valóságot használó applikációk létrehozására, amelyek izgalmas és élményszerű módon közvetítik a kultúrát.

A komoly tanító játékok egy másik fajtája a *docugames* névre hallgat, amelyekben digitális levéltári anyagokat használnak. Jó példa erre az ausztrál *AE2 Commander* nevű e-learning szerepjáték, amely hitelesen mutatja be az 1915-ös sikertelen akciót, a Dardanellák ostromát. A játékosoknak az eredeti források digitális verzióját kell feldolgozniuk a szintlépéshez, melyeket az Ausztrál Háborús Emlékhely és a Nemzeti Levéltár birtokában vannak.

A harmadik érdekes játéktípus a *crowdsourcing*ot és a *metaadat*olást keresztezi, ez a *Metadata Games* (http://www.metadatagames.org/). A nyílt forráskódú platform 11 intézmény 45 gyűjteményét és több tízezer audiovizuális elemet tartalmaz, amelyek számára már több mint 167 ezer címke (tag) készült. A kezdeményezés 2009-ben indult a Nemzeti Alapítvány a Humán Tudományokért támogatásával. A cél az volt, hogy az együttműködést szórakoztatóvá és érdekessé tegyék a felhasználók számára, hiszen a közösség több metaadatot tud egy rekordhoz hozzárendelni, mint egyetlen munkatárs, akinek kisebb eséllyel van szaktudása az adott területen. Az egyik játék az oldalon például a *Találd ki!*, amelynek során két játékos valós időben működik együtt egymással. Az egyikük kap egy képet, amelyet kifejezések használatával kell leírnia a másiknak, aki több különböző képet lát, és a kapott adatok alapján kell kiválasztania az első játékos képét. A rendszer rögzíti a játék során felvitt metaadatokat. Az oldal három fontos motivációs elemet nyújt a használóknak: a jó ügyért való munka, az adott szakterület szeretete, a játék és a győzelem élménye. Ennek a platformnak a használatával az intézmények játékos módon vonhatják be a közösséget a munkájukba.

A cikk szerzője készített egy rövid interjút *Trevor Owens*szel, aki a szakterület szakértőjének számít, és a kezdetek óta foglalkozik a játékosítás kérdésével. Owens szerint sok olyan jó kezdeményezés van, melyek erőssége, hogy a számítógépekkel és az emberekkel is azokat a folyamatokat végeztetik el, amelyekhez igazán értenek, vagyis az automatizálhatatlan feladatokat kiszervezik a közösség számára. Hogy mit hoz a jövő ezen a területen, azt kiszámíthatatlannak tartja.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 110, 112

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Számítógépes könyvtári rendszerek

119/2017

DINOTOLA, Sara: I sistemi per la gestione delle risorse elettroniche (prima parte) : gli electronic resources management systems (ERMS). – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** AIB studi. – 56. (2016) 1., p. 59-73.

Res. angol nyelven

Az elektronikus források kezelését szolgáló rendszerek. Első rész: az elektronikus források kezelésére szolgáló rendszerek (ERMS)

Elektronikus dokumentum; Információszervezés; Integrált gépi rendszer

A cikk leírja azt az utat, ami a kétezres évek elején a kizárólag az elektronikus információforrások kezelésére szolgáló rendszerek, az úgynevezett ERMS-ek implementációjához vezetett. Az ERMS olyan szoftver, amely a könyvtárak számára teszi lehetővé, hogy centralizált módon kontrollálják és menedzseljék az elektronikus források teljes életciklusának minden fázisát annak érdekében, hogy ésszerűbbé és hatékonyabbá váljon a forráskezelés egész folyamata. Ugyanakkor illeszkedik az immár konszolidált integrált könyvtári rendszerekhez, amelyek a papíralapú források kezeléséhez még szükségesek. A cikk elemzi az ERMS-ek tulajdonságait és működésmódját, tech-

nikai jellemzőit, előnyeit és kritikus pontjait (gyengeségeit) és a piacon elérhető (mind „tulajdonban lévő", mind nyílt forráskódú) termékek leírását adja.

(Autoref.)

120/2017

DINOTOLA, Sara: I sistemi per la gestione delle risorse elettroniche (seconda parte) : le library service platforms (LSP). – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** AIB studi. – 56. (2016) 2., p. 205-218.

Res. angol nyelven

Az elektronikus források kezelését szolgáló rendszerek. Második rész: library service platforms (LSP)

Elektronikus könyvtár; Integrált gépi rendszer

A cikk első része szerint az elektronikus források növekvő mennyiségének megjelenése a gyűjteményekben egyre alkalmatlanabbá tette a hagyományos könyvtári eszközöket és az integrált könyvtári rendszereket (*integrated library system* – ILS) ezek kezelésére. Következésképpen (a 2000-es évek elején) megkezdődött az elektronikus forrásokat kezelő rendszerek – *electronic resource management systems* (ERMS) – kifejlesztése és forgalmazása. Noha – főleg angol és amerikai környezetben – sok felsőoktatási és tudományos könyvtár bevezette ezek használatát, a megoldás nem bizonyult tökéletesnek, mivel az ERMS-ek nem integrálódnak kielégítő módon a papíralapú dokumentumok kezeléséhez még szükséges ILS-ekhez.

Az ebből adódó problémák megoldására néhány év múlva megszületett az egyetemes forráskezelés *universal resource management* (URM) koncepciója, a gyűjtemények – legyenek akár papír-, akár elektronikus alapúak – egységes módon való kezelésének érdekében. Ennek nyomán 2009-től megjelentek a piacon – különféle elnevezéssel – azok az új típusú dokumentumkezelő rendszerek, melyeket ma egységesen *library service platform* (LSP) néven említenek. Az LSP olyan rendszer, mely lehetővé teszi az említett (valamennyi formátumú) dokumentumok (ill. források) egyetlen, egységes platformon belüli kezelését függetlenül attól, hogy egyediek vagy „csomagok", hogy vásárolt, bérelt, előfizetett vagy szabad hozzáférésű források. Noha ez az új generációs rendszer a korábbiak számos funkcióját magában foglalja, és egy platformon teszi elérhetővé, általában hiányzik belőle az integrált könyvtári rendszerek OPAC modulja. Mivel a *discovey tool*-ok más típusú „termékek", mint az LSP-k, ezek jellemzően nem támogatják a dokumentumok keresését és hozzáférését, ám megjegyzendő, hogy a legtöbb szoftverkereskedő kínál az általa forgalmazott LSP-hez megfelelő keresőeszközt is.

Technikailag az LSP-k a *cloud computing* alapján működnek. A piaci kínálatból említést érdemel az Ex Libris által forgalmazott *Alma* (2015-ben 489 szerződés), az OCLC *WorldShare management services* (WMS) terméke (2015-ben 323 alkalmazás) és a legutóbb megjelent *Intota* a ProQuest-től (2014 végéig 31 szerződést kötött). Szemben ezekkel a teljesen új rendszerekkel más megközelítést választott az Innovative Interfaces: *Sierra* elnevezésű rendszere egyrészt integrálja saját korábbi termékeinek (Millennium, ERM) eredményeit, így könnyebben, gyorsabban implementálható, mint egy merőben új szoftvercsomag, másrészt nyílt forráskódú összetevőket használ. (2012 áprilisában kezdte meg működését az első megvásárolt Sierra rendszer, 2015-ben 1741 különböző méretű és típusú könyvtárral volt szerződése a cégnek.) Megemlítendő még, hogy 2014-ben a cég megvásárolta a VTLS könyvtár-automatizálási céget, és annak *Open skies* nevű LSP termékét egységes platformra hozta a Sierrával.

A fentieken kívül a könyvtáraknak még egy választási lehetőségük van: a Kuali nevű nonprofit szervezet, mely a felsőoktatási környezet számára fejleszt nyílt forráskódú szoftvereket, elkészítette az *Open Library Environment* (OLE) elnevezésű LSP-t. Megjegyzendő, hogy a kereső funkció ebből a rendszerből is hiányzik, ahhoz más nyílt forráskódú eszközöket kell keresniük a könyvtáraknak.

(Mohor Jenő)

121/2017

HAMEDINGER, Wolfgang: Austrian library network and next generation library system: Alma **In:** Bibliothek. – 40. (2016) 3., p. 341-346.

Res. német nyelven

Az Österreichischer Bibliotheksverbund és az Alma, az új generációs könyvtári rendszer

Együttműködés -belföldi; Integrált gépi rendszer; Könyvtári rendszer; Szoftverválasztás; Tudományos és szakkönyvtárak

Az Osztrák Könyvtárak Szövetségének (ÖBV) vezetése és a tagkönyvtárak képviselőinek egy csoportja az addigi Aleph 500 rendszer felváltására kiírt pályázatára beérkezett ajánlatot 2015 szeptemberében fogadta el, a nyertes az Ex Libris *Alma* rendszere volt.

A folyamat megértéséhez át kell tekinteni az ÖBV létrejöttét; felsőoktatási és tudományos könyvtárak hálózatáról van szó, melynek jelenleg 73 tagja van. Nincs pontos alapítási dátuma; az országos együttműködés már a nyolcvanas években létezett. Először a folyóiratok közös katalogizálására került sor (ÖZDB) 1984-től kezdve német mintára. 1987-ben a BIBOS (Bibliotheksorganisationssystem) bevezetésére került sor a könyvek leírására. (Ekkor csak az egyetemi könyvtárak és a nemzeti könyvtár volt az ÖBV tagja.) Ekkor még a szövetségi felsőoktatási könyvtárak a minisztérium egy osztályához tartoztak. Az együttműködés már kezdetben is erős volt. Funkcionalitását tekintve a BIBOS hiányosságai jelentősek voltak, ezért 1997-ben az Aleph 500 komplex integrált rendszerre váltottak. Ezután a tagkönyvtárak száma megháromszorozódott.

2002-ben az addigi vezetés intézményesült, és megalakult az állami tulajdonú *Österreichische Bibliothekenverbund und Service GmbH*, amely független a tagkönyvtáraktól és az ÖBV meghatározó eleme (https://www.obvsg.at/). 2008-ban az osztrák E-dokumentumok Kooperációja (KEMÖ) is a kft egyik részlege lett.

Az ÖBV szerkezete olyan, hogy minden tagja önálló, de a segédeszközöket központilag biztosítják és tartják karban. A központi adatbázisban katalogizálnak, s az automatikus szinkronizálás révén a rendszerek egy organizmust adnak ki. 2009-ben telepítették az Ex Libris *Primo* termékét, mely megoldotta a tájékoztatást és a szállítást. Emellett persze más terméket is használtak (Summon, EDS, vuFind).

Az Aleph 500 kiválóan kezeli a nyomtatott anyagokat és a hagyományos médiát, de az egyre növekvő más igényeket nem támogatja (e-média kezelése, statisztikai feladatok). 2009-től foglalkozni kellett már azzal, mivel váltsák fel az addigi integrált könyvtári rendszert.

Kiindulási pontként megbeszélésekre került sor az érintett könyvtárakkal és a könyvtári hálózat szakértőivel, majd piackutatásra és tárgyalásokra a különböző integrált rendszerek szállítóival. Felvetődtek a nyílt forrású megoldások is, de végül ezt elvetették. Ezután egy fókuszcsoport és a központ együtt kidolgozta a feltételeket, és 2015. október 29-én kiírták a pályázatot. A hosszú kiválasztási folyamat után az Ex Libris lett a nyertes Alma rendszerével 2015. szeptember 15-én.

Az új rendszerre való átállás részletes ismertetése (a kialakítási fázis, majd az implementálás) után a központ vezetője végkövetkeztetéseit – a mellette és ellene szóló érveket – fogalmazta meg, illetve ismerteti az átállással kapcsolatos szabványosítási és együttműködési feladatokat.

(Murányi Lajos)

122/2017

HORMIA-POUTANEN, Kristiina [et al.]: Renewing the library system environment in Finland – what we have and what we need. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bibliothek. – 40. (2016) 3., p. 319-327.

Res. német nyelven

A könyvtári rendszerek megújítása Finnországban – amink van, és amire szükségünk lenne

Együttműködés -belföldi; Integrált gépi rendszer; Közös katalogizálás; Szoftverválasztás

Finnországban a négy különböző terület könyvtárai (egyetemi-, főiskolai-, köz- és szakkönyvtárak) a nemzeti könyvtár irányításával már régóta több konzorciumba szerveződve dolgoznak az informatikai rendszerek fejlesztésén. 2000 óta a nemzeti könyvtár üzemelteti a jelenlegi közös IKR-t, a Voyagert, amelyet az összes felsőoktatási könyvtár használ, és amelyhez a szerverkörnyezetet egy állami informatikai központ biztosítja. 2012-ben a nemzeti könyvtár és a felsőoktatási könyvtárak közös katalógusaként működő *Melindá*t nemzeti közös katalógussá bővítették, amelyhez bármely finn könyvtár csatlakozhat. A következő fejlesztés 2013-ban a *Finna* volt, egy nyílt forráskódú közös keresőfelület, amellyel a finn könyvtárak, levéltárak és múzeumok anyagában (jelenleg 100 intézmény metaadatai között) lehet keresni. A felületet az egyes intézmények személyre is szabhatják, kiváltva vele addigi OPAC-jaikat. Ezenfelül szintén a nemzeti könyvtár felel a továbbfejlesztett nemzeti tezauruszért és névtérért, a *Finto*ért, amely alkalmazásprogramozási felületként

(API-ként) használható indexeléshez és információkereséshez a különböző IKR-ekben.
E fejlesztések mindegyike több év tervezés és munka után valósult meg – így egy új IKR bevezetését is többéves előkészítő szakasz kell, hogy megelőzze. A felsőoktatási könyvtárak részéről 2011 körül merült fel az igény egy új generációs megoldásra, ekkor a többi könyvtártípussal közösen projektet indítottak a rendszerkövetelmények meghatározására, amely 2015-ben zárult le. Az új, a lehető legkorszerűbb, bármely könyvtártípus által használható IKR tendereztetési eljárása 2016-ban indul el.
Finnország elkötelezett a nyílt hozzáférés, a nyílt forráskódok, a nyílt metaadatok, valamint a technikai és szemantikai nyitottság és együttműködés mellett, ami egyben meg is szabja az új rendszerrel szemben támasztott kritériumokat is. A legfontosabb az, hogy az új IKR jól együtt tudjon működni a *Finna* és a *Finto* rendszerével is, ahogy az is, hogy a *Melinda* metaadatai is beintegrálódjanak. Emellett a digitális és e-dokumentumok és -források kezelése is kulcsfontosságú. Mivel a könyvtárak már most is kiszervezték a szervereken való adattárolást, egy esetleges felhőalapú adattárra való áttérés nem jelentene feltétlenül problémát, persze csak néhány megszorítással: az adatok tulajdonjoga, nyílt hozzáférhetősége és a bennük foglalt személyes adatok védelme olyan kérdések, melyek még megoldásra várnak.
Finnországban a nemzeti közös katalógusban szereplő könyvtárak 2016-tól az RDA katalogizálási irányelveit alkalmazzák, a jelenlegi rendszerkörnyezetben MARC 21 formátumban. A cél azonban a többdimenziós leírási modellek és a nyílt kapcsolt metaadatok felé való elmozdulás. A jövőben a rekordalapú katalogizálást fel kell, hogy váltsa a könyvtárak és könyvkiadók által működtetett globális hálózatba való bekapcsolódás, ahol egy metaadatot csak az előállítója ír le.
2013-ban döntés született arról, hogy a nemzeti könyvtár tegye nyílttá és ingyen hozzáférhetővé a metaadatatait és besorolási adatait. A cél az úgynevezett ötcsillagos nyílt kapcsolt adatok modelljének megvalósítása, Creative Commons licenc alapján, RDF formátumban, és egyéb forrásokhoz kapcsolódó linkekkel. A besorolási adatok kezelésében a szerzők a BIBFRAME 2.0 mellett teszik le a voksukat.
Jelenleg a nemzeti könyvtár termékbemutató workshopoknak ad teret, és szakmai tanulmányutakat szervez más európai országokba az ott már működő új rendszerek megtekintésére. A cél az, hogy 2018-ra sikerrel megtörténjen a metaadatok migrálása a Voyager-, illetve Aleph rendszerekből az új IKR-be.

(Szabó Piroska)

123/2017

SVEINSDÓTTIR, Sveinbjörg: Necessity is the mother of invention **In:** Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 4., p. 30-31.

A szükség a találékonyság szülőanyja: új fejlemények az izlandi könyvtárakban

Állománygyarapítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyv; Gépi kölcsönzés; Integrált gépi rendszer; Közművelődési könyvtár; Közös katalogizálás

2001 óta az izlandi könyvtárak országos együttműködésben dolgoznak az Izlandi Könyvtárak Konzorciumán keresztül (*Landskerfi bókasafna hf.*), melyet az állam és a települések közösen hoztak létre. A vállalat feladata a nemzeti könyvtári rendszer működtetése és szakmai szolgáltatások nyújtása a könyvtárak számára.
1998-ban az oktatási minisztérium bizottságot hozott létre egy olyan új könyvtári rendszer kiválasztására, mely minden könyvtári típus számára megfelelő. A fő cél a felesleges többszöri feldolgozás elkerülése és egy országos közös katalógus létrehozása volt. A választás az Aleph könyvtári rendszerre esett, melyet 2003 májusában avattak fel *Gegnir* néven. 2006-ban az Aleph SFX linkfeloldó rendszerét is alkalmazták az egyetemi könyvtárakban és néhány tudományos könyvtárban.
Jelentős lépés volt 2011-ben a *leitir.is* nemzeti keresési és tájékoztatási portál elindítása volt, mely a Primo szoftveren alapul, s kezdettől fogva nemcsak könyvtárak, hanem múzeumok, művészeti és fotógalériák gyűjteményeihez is hozzáférést biztosít. 2013 őszétől kezeli a Sarpur nevű külső kulturális-történeti adatbázist is (*sarpur.is*), melynek tulajdonosa a Sarpur Management Company. A nemzeti múzeum kezdeményezte az adatbázissal való munkát, melynek első változata a Gegnirrel egy időben indult. A Sarpur izlandi, erre a projektre készített szoftvert használ, melynek fejlesztése most már a vállalat dolga.
Az utóbbi két évben a vállalat a Reykjaviki Városi Könyvtárral együttműködve tárgyalásokat kezdett az Izlandi Kiadók Egyesületével az elektronikus könyvek kölcsönzési lehetőségeiről, és utánanézett a használható rendszereknek is. A tárgyalások eredmé-

nyeként szerződést kötöttek az *Overdrive Inc*. nevű forgalmazóval, amelytől a könyvtárak beszerezhetnek és kölcsönözhetnek elektronikus és hangos könyveket. (A könyvek zöme angol nyelvű, de hosszabb távon izlandi anyag is bekerül majd a választékba.) A szerződés szerint a főváros közkönyvtára lesz az első, ahol bevezetik a digitális kölcsönzést, ezután következik a többi. (A reykjaviki könyvtár vásárolja meg és kölcsönzi a könyveket, míg a vállalat biztosítja a rendszerfeltételeket.)
A *Gegnir*t jelenleg nagyjából 270 könyvtár használja. A vállalat csak a rendszert kezeli, az előfizetéseket a könyvtárak maguk vagy az elektronikus dokumentumok előfizetésére szerveződött konzorcium. A bibliográfiai munkát a rendszer katalogizálási bizottsága irányítja és ellenőrzi. Húsz tanfolyamot szervez évente a vállalat a fővárosban vagy vidéken új vagy tapasztalt könyvtárosok számára, de segítséget nyújtanak telefonon és online (www.landskerfi.is) is.
A vállalat igazgatója cikkében büszke az elért eredményekre, pedig csak hét alkalmazottja van. A következő nagy feladat az új könyvtári rendszerre való átállás lesz, mely a hazánknál alig nagyobb ország 340 ezer lakosának a javát szolgálja majd.

(Murányi Lajos)

124/2017

THINGBØ Jone [et al.]: Transitioning from a self-developed and self-hosted ILS to a cloud-based library services platform for the BIBSYS Library System Consortium in Norway. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bibliothek. – 40. (2016) 3., p. 331-340.

Res. német nyelven

A norvégiai BIBSYS könyvtári konzorcium átállása egy saját fejlesztésű és fenntartású IKR-ről egy felhőalapú könyvtári platformra

Együttműködés -belföldi; Integrált gépi rendszer; Közös katalogizálás; Szoftverválasztás

A norvég BIBSYS konzorcium több mint 100 felsőoktatási, szak- és kutatóintézeti könyvtárat, illetve a norvég nemzeti könyvtárat fogja össze immár évtizedek óta. A tagok közel 40 éve közös IKR-t használtak, amely közös adatbázison alapult. 2008-ban bizottságot állítottak fel egy új generációs IKR-re való átállás lehetőségének vizsgálatára, amely a rendszerek egyre növekvő komplexitása és költségei miatt nem a saját fejlesztés, hanem a vásárlás mellett döntött. 2009-ben aláírtak egy szerződést az OCLC-vel a WMS és a WorldCat szolgáltatásokra, ám 2012-ben ezt felmondták, és új beszerzési eljárást írtak ki. Ennek nyertese végül az Ex Libris lett: a Primo keresőszolgáltatást 2013-ben élesítették, a felhőalapú Alma könyvtári platformot pedig 2015-ben. 2016 közepén az Alma még nem minden BIBSYS-tagkönyvtárban működik megfelelően, ezért kérdéses, hogy maradéktalanul beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket.
A cikk bemutatja és mellékletben közli is a tender során felállított kritériumokat. Ezek közül a legfontosabbak a szolgáltatás-orientált architektúra, az integrálhatóság, alakíthatóság és a legalább egy évtizedes garantált élettartam voltak, de nagy hangsúlyt kapott a különböző médiumtípusok egységes kezelése, a többféle könyvtártípus kiszolgálása és az adatbiztonság is. A célokat, a szükséges és elégséges feltételeket a kiválasztási folyamat során pontozták, és ennek megfelelően született meg végül az Alma melletti döntés.
Az Alma élesítése óta eltelt eddigi 6 hónapban a hangsúly a platform stabil működtetésén volt. A tapasztaltak alapján a legtöbb könyvtár elégedett az új és modern rendszerrel. Az Alma például kiválóan képes kezelni az e-forrásokat, és lehetőséget ad arra is, hogy minden egyes intézmény személyre szabja a beágyazott linkfeloldókat a saját licencszerződésének megfelelően. A statisztikai adatelemző funkció (Alma analytics) is nagy reményekkel kecsegteti a konzorciumi tagokat. Bár a nagyobb intézmények nagyra értékelik az Alma rugalmasságát és konfigurálásának lehetőségét, a kisebbek túl bonyolultnak tartják.
Az Alma használóinak eddigi tapasztalatai szerint kell 1–2 év, mire megszokják a váltást, és képesek lesznek a legtöbbet kihozni a platformból. Az is kihívást jelent, hogy az Alma felhőalapú rendszer, ezért a frissítések elég gyakoriak, amihez nehéz hozzáigazítani a BIBSYS által fejlesztett kiegészítő alkalmazásokat és kiterjesztéseket. Emellett egy már jól működő könyvtárközi kölcsönzési rendszerről az Alma e funkciójára való átállás szintén fennakadásokkal volt terhes, ahogy a nemzeti könyvtár által használt funkciók és alkalmazások (pl. kötelespéldányok kezelése) sem működnek az elvárt szinten.
Az Alma szabványos MARC 21-et használ, az addig használt BIBSYS-MARC-ról az erre való átállás csak a többkötetes művek és az állományadatok esetén okozott gondokat. Az Alma a katalogizálás esetében rugalmasnak bizonyult, bár bizonyos almezőkben nincs lehetőség keresésre. A BIBSYS döntése alapján a besorolási adatok indexe nem az Alma rendszeré-

be került, hanem egy külső alkalmazásba, amely az Almától függetlenül szerkeszthető és exportálható a VIAF-nak. Természetesen még itt is további finomhangolásra van szükség.
A BIBSYS a beszerzési és átállási folyamat időszakában, 2009 és 2015 között évente tartott találkozókkal, rendszeres hírlevelekkel, előadássorozatokkal, tapasztalatcserékkel biztosította a könyvtáros közösség információellátását. A konzorcium a jövőben is a nemzeti szakmai együttműködés színtere lesz, és további támogatást és kiegészítő szolgáltatásokat fog biztosítani.
Összegzésképpen elmondható, hogy a norvég könyvtárak Almával kapcsolatos tapasztalatai pozitívak, de még van mit javítani a platform működésén.

(Szabó Piroska)

Számítógép-szoftver

Lásd 118

Elektronikus könyvtár

125/2017

SUKIASÂN, È. R.: Kakaâ èlektronnaâ biblioteka nam nužna? **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2016) 10., p. 19-28.

Milyen elektronikus könyvtárra van szükségünk?

Elektronikus könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresési rendszer; Használó; Igény; Szerzői jog

Az elektronikus könyvtár fogalma az orosz osztályozási rendszer (BBK) meghatározása szerint: irodalom az elektronikus dokumentumok és források állományával rendelkező, az olvasókat telekommunikációs úton kiszolgáló, önálló könyvtárakról; irodalom a könyvtárak állományában lévő elektronikus dokumentumok és források gyűjteményéről. A szerző véleménye szerint Oroszországban ezeknek a követelményeknek egyetlen könyvtár sem felel meg, még a Nemzeti Elektronikus Könyvtár (Nacional'naâ elektronnaâ biblioteka, NEB) sem. A Kongresszusi Könyvtárban 1996-ban úgy tartották, hogy az elektronikus könyvtár egy önálló, olvasótermek nélküli, másképpen szervezett könyvtár.

Az olvasók igényeiből kiindulva az elektronikus könyvtárnak elsősorban nem a most kiadott könyvek digitális másolatait kellene tartalmaznia, hanem a klasszikus irodalom jegyzetekkel ellátott kiadásainak digitalizált változatait a tudomány és a következő nemzedékek számára. Az Oroszországi Állami Könyvtárban (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka, RGB) több ezer olyan 18. és 19. századi, egyedi kiadvány van, amelyekhez az olvasók, de még a tudósok sem férhetnek hozzá. Ezekből néhány ugyan már megtalálható a NEB katalógusában, de a katalógus nagyon primitív: nem teljesek a bibliográfiai tételek, mindössze a szerzőt, a címet és a kiadás évét tartalmazzák. A tudományos könyvtárak elektronikus katalógusainak nagy részében tematikus keresés csak a teljes szövegben kulcsszavakkal lehetséges, a cédulakatalógusoknál jól bevált osztályozási rendszerek hierarchikus felépítése nem követhető.
Az elektronikus könyvtárak nagy hátránya, hogy hiányzik a dokumentumok oldalszámozása; a programozók véleménye szerint az ugrópont (link) elegendő ahhoz, hogy a keresett mű elérhető legyen – a tudományos munkákhoz azonban pontos hivatkozásra van szükség, az eredeti mű adott oldalán lévő hibáknak, lábjegyzeteknek stb. is láthatónak kell lenniük. A programozók szerint a keresett mű formátumát, betűméretét stb. az olvasónak kell beállítania úgy, hogy neki kényelmes legyen. A pdf formátumban tárolt cikkeknél is a problémát általában a forrás (folyóirat, gyűjtemény) címének hiánya jelenti.
Az elektronikus könyvtárak létrehozásakor fontos kérdés a szerzői jog; a nem egyértelmű orosz jogszabályok miatt a cikk szerzője olyan helyzetbe került, hogy saját publikációját nem tudta saját számítógépére letölteni (a jogszabályokban keveredik a szerző kizárólagos joga és a közzé tévő nem kizárólagos joga). Bírósági perek szakértőjeként bizonyítania kellett, hogy a szerző eredeti műve és annak digitális másolata gyakorlatilag ugyanaz, aminek ellentmondanak a korrektúra, a szerkesztés stb. során keletkezett módosítások.
A szerzői jogi korlátozások elsősorban a természettudományi szakirodalmat érintik, és azokat, akik a tudás és a nem tudás határterületén dolgoznak; a tudósok és a tudományos iskolák a kommunikációt az elsődleges dokumentumok elektronikus úton történő cseréjével oldották meg.
Elektronikus könyvtárra valójában a tudomány és a technika, a kultúra és a művészet, az építészet történetét tanulmányozó irodalmároknak és történészeknek van szükségük. A 18. századtól kezdődően sok kiad-

vány egyszerűen nincs meg a könyvtárakban, míg az antikváriumok katalógusaiban tízezerszám találhatók tudományos cikkek, monográfiák, kézikönyvek és szótárak, atlaszok stb. Elképzelhető, hogy ezeket a tudósok sem ismerik, az egyetemi hallgatókról nem is beszélve; ezeket a műveket ritka kiadványokként valójában a könyvtárosok rejtették el és őrizték meg évszázadokon keresztül. A feladat a mai technológiával közkinccsé tehető művek elérhetővé tétele, méghozzá térítésmentes szolgáltatásként.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

126/2017

KELLER, Alice: Publikationskompetenz als neues Tätigkeitsfeld von Bibliotheken **In:** Bibliotheksdienst. – 50. (2016) 7., p. 661-671.

Publikációs kompetencia – a könyvtárak új munkaterülete

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké

A dolgozat a tudományos publikálás két modelljét állítja szembe egymással: a tudomány, a kiadó és a könyvtár hagyományos háromszögének kapcsolatát és egy új modellt, amely különböző online tartalomszolgáltatókkal és publikációs platformokkal dolgozik. A tudományos publikálás új modellje mind a szerzőktől, mind a könyvtáraktól új készségeket igényel, melyeket itt a publikációs kompetencia kifejezéssel írnak le. A szerzők, illetve a kutatók oldaláról nézve a publikációs kompetenciát az információs kompetencia (pro)aktív formájaként kell értenünk. A könyvtárak esetében a publikálást támogató szolgáltatások kiépítéséről van szó. Annak érdekében, hogy ezek a kínálatok szakmailag tökéletesen működjenek, különleges készségekre van szükség, melyek gyakran jelentősen eltérnek a hagyományos könyvtáros feladatköröktől. Ezek a változások a könyvtárak számára messzemenő következményekkel járnak, de új lehetőségeket is teremtenek számukra arra, hogy a kutatókkal közvetlenül érintkezésbe léphessenek.

(Autoref.)

127/2017

RENTIER, Bernard: Open science : a revolution in sight?. – Bibliogr. **In:** Interlending & document supply. – 44. (2016) 4., p. 155-160.

Nyílt tudomány: forradalom a látásmódban?

Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A Liège-i Egyetem (Belgium) 2007-ben kötelezővé tette munkatársai számára, hogy 2002 óta megjelent publikációik egy-egy példányát elhelyezzék az intézmény ORBi (Open Repository and Bibliography) elnevezésű repozitóriumába. Ezt a kötelezettséget közvetlenül összekapcsolták az előléptetésekkel és az emberi vagy anyagi erőforrások odaítélésével, valamint azzal, hogy az ORBi jelentéseket és statisztikákat is szolgáltat a kutatóknak. Ennek hatására a cikkek olvasótábora és idézettsége megnőtt, ami – érdekes módon – a francia nyelven publikált társadalom- és humán tudományi cikkek esetében volt a legjelentősebb.

Ahol és amikor azonban nem ilyen szigorú a szabályozás, kevés kutató hajlandó a nyílt hozzáférés valamelyik útját követni, bár számos, a zöld úttal kapcsolatos ellenérv könnyen megcáfolható. Így nem igaz, hogy túl sok adminisztratív terhet ró a kutatókra, továbbá az sem állja meg a helyét, hogy a célja az értékelés volna, bár ebben a tekintetben felülmúlja a hagyományos publikációs listákat, és mentesíti a kutatókat az ilyen listák aktualizálása alól. Az a tény, hogy a cikkek egy-egy példányának elhelyezése kötelező, nem csorbítja a kutatói szabadságot, mivel a gondolkodást és az oktatást nem korlátozza. Nem sérti a szellemi tulajdonjogokat, hogy a cikkek példányai repozitóriumokba kerülnek, mivel az elhelyezés a jogtulajdonos(ok) engedélyével vagy a jog lejártá-

val történik, mint ahogy nem befolyásolja a lektorálás folyamatát és nem is teszi szükségtelenné a minőségellenőrzést, az elhelyezésére a teljes publikálási folyamat végeztével kerül sor. Mivel a szerzők eddig is az ismeretek terjesztése és a presztízs megszerzése érdekében publikálták cikkeiket, repozitóriumba kerülésük a jogdíjak kérdéskörét nem érinti. A jogdíjjal járó könyvek és könyvrészletek esetében pedig általában nem kötelező a nyílt hozzáférés. Annak veszélye, hogy a megőrzés nem lesz megfelelő, azzal védhető ki, ha a publikációk nyomtatott formában állnak rendelkezésre és/vagy az ezeket tartalmazó fájlok több helyre vannak mentve.

A repozitóriumok megjelenése nem rontotta a nagy kereskedelmi kiadók üzletét. Hosszú távon azonban várható, hogy a zöld út egyre inkább a „hagyományos" publikációs modell eltűnéséhez fog vezetni. Lehetséges az is, hogy a tudományos kiadók el is tűnnek, hacsak nem igazítják üzleti modelljeiket az új helyzethez. Ezzel a nyílt hozzáférés zöld útja is megszűnne, miközben a repozitóriumok továbbra is hasznosan szolgálnák az egyetemeket.

Az arany út – bár utópisztikus – lehet az optimális megoldás, amelynek elterjedését viszont akadályozhatja, hogy vele veszélybe kerülne a lektorálás. Mivel azonban a lektorálás a kutatók önkéntes munkáján alapul, ráhagyható a kiadókra, bár ma már jobb szolgálatot tenne interaktív formája.

Amikor a cikkek megjelentetését szerzői díjakhoz kötik, a – szükséges és célszerű – arany út elnevezésében félrevezető, mivel nem ingyenes. A díjak mértéke ugyanis cikkenként 250-től 6000 dollárig terjed, ami 2500 dolláros átlagot jelent, és jellemzően a kiadók presztízsével nő. Mindez antidemokratikussá teszi a publikálást, hiszen a múltban bárkinek lehetősége volt arra, hogy jó minőségű cikke megjelenjen akár a legnagyobb presztízsű folyóiratokban is. Az arany út ugyan lehetővé teszi, hogy mindenki olvassa az így megjelentetett írásokat, azonban csak az tud majd publikálni a folyóiratokban, aki mögött jelentős finanszírozás áll. Ennek a modellnek a hátulütője az is, hogy nem stabilak az árak, sőt a díjak várhatóan növekedni fognak.

Amikor az arany út hibrid változatának eredményeként jelennek meg cikkek, a könyvtárak fizetnek az előfizetésért, és az arany utas cikkek szerzői is fizetik a díjaikat. Az is probléma, hogy az arany úton megjelentek az olcsó, a minőségellenőrzést mellőző folyóiratok. Ezeket a *predator* (ragadozó) jelzővel illetik, bár az jobban illene a presztízst drágán kínáló, hagyományos kiadókra. A látszólagos lektorálással, nem létező szerkesztőbizottságokkal működő, a megőrzést semmibe vevő folyóiratokra inkább az „imposztor" elnevezés illene. (Ezek megnevezésére a hazai szakirodalomban egyaránt elterjed a „ragadozó" és a „parazita" jelző.)

Az ilyen kiadók és folyóirataik elkerülésének legjobb eszköze, ha használjuk a nyílt hozzáférésű folyóiratok kalauzát, a DOAJ-t (Directory of Open Access Journals, https://doaj.org/).

(Koltay Tibor)

128/2017

SCHÖPFEL, Joachim: Open supply? : On the future of document supply in the world of open science. – Bibliogr. **In:** Interlending & document supply. – 44. (2016) 4., p. 150-154.

A dokumentumszolgáltatás jövője a nyílt tudomány világában

Dokumentumszolgáltatás; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudományos kutatás

Az Európai Tanács Versenyképességi Tanácsa kijelölte a kutatás és tudomány új útját, ami a *nyílt publikálás*, a *big data*, és a számítási felhő (*cloud computing*) alkalmazását jelenti. A cél a nyílt tudomány (*open science*), vagyis minden tudományos publikáció akadálymentes elérhetőségének megteremtése 2020-ig. A kérdés az, hogy van-e hely a nyílt tudomány gyorsforgalmi útján a hagyományos dokumentumellátási szolgáltatásnak?

Az IFLA meghatározása szerint ennek lényege a bármilyen típusú dokumentumban (könyv, cikk stb.) található információ megtalálása és szolgáltatása a világ bármely részén levő más könyvtár használója számára kölcsönzés, másolat vagy elektronikus továbbítás útján. Ez a forma az információk világban való eloszlásának egyenetlenségeit van hivatva optimalizálni, a tudományos információhoz való hozzájutás esélyegyenlőségét szolgálja. A célközönség mára kibővült: az egyetemi, akadémiai és ipari kutatóintézetek tudományos kutatói mellett megjelentek a tudományos élethez lazán kapcsolódó tudásiparosok és az állampolgárok életébe tudományos ismereteket bevonni szándékozó „polgári tudományos kezdeményezések" képviselői is. Aktivitásuk tetten érhető a nem üzleti alapú, egyéni és intézményi résztvevők-

kel egyaránt dolgozó, önkéntes és közösségi jellegű crowdsourcing mozgalomban.
Jelenleg a tudományos információk fejlődésének jellemzői a rapid módon növekvő mennyiség, a publikált és nem publikált anyagok széles köre, mely a nyomtatott és online könyveket, cikkeket, szürke irodalmat, posztokat, tweeteket és a közösségi oldalakon, blogokon való hozzászólásokat egyaránt tartalmazza. További jellegzetességek a kutatási adatok és a kapcsolódó elemek (repozitóriumok, adatkezelési tervek stb.) egyre növekvő fontossága, a mérésre alkalmas eszközök jelentőségének növekedése (pl. a hivatkozások, a használatok és a hálózatokon való megjelenések száma), a tudományos információs piac globalizációja és koncentrációja. Szintén kortünet a több mint 50 millió kutatási anyagot tartalmazó kalóz adatbázis, a Sci-Hub, mely az esélyegyenlőséget nélkülöző információpiacnak köszönheti létét. Kezdetleges keresője, nem túl jól használható fájlformátumai és főként a törvényesség, az átláthatóság és ellenőrizhetőség hiánya miatt azonban nem jöhet szóba könyvtári megoldásként.
Összegezve: amerre látunk, az open science mindenhol jelen van. Nem könyvtárbarát jelenség, és nem konvergál a könyvtári dokumentumellátással. Mindettől függetlenül azonban a könyvtárak – mint a kutatóintézetek partnerei – nyilvánvalóan hozzájárulhatnak egy új típusú szolgáltatás kialakításához, mely segíti a tudósokat a nyílt tudomány támogatásában. Ehhez persze új szervezeti formák, eszközök és funkciók kialakítása szükséges, beleértve a marketinget, az adattudományt, a szakértelmet a formátumok terén és a jogi ismereteket.

(Fazokas Eszter)

129/2017

SCHÖPFEL, Joachim [et al.]: Ready for the future? : A survey on open access with scientists from the French National Research Center (CNRS) **In:** Interlending & document supply. – 44. (2016) 4., p. 141-149.

Felmérés a nyílt hozzáférésről a Francia Nemzeti Tudományos Kutatási Központ tudósai körében

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hozzáférhetőség; Kutató -mint olvasó; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

2014-ben kérdőíves felmérést végeztek a Francia Nemzeti Tudományos Kutatási Központ (Centre National de la Recherche Scientifique, CNRS) 1250 alaptudományi kutatólaboratóriumának vezetői körében. Az összes megkérdezett 35%-a, 432 igazgató válaszolt. Általánosságban amerikai, brit, német és más országbeli kollégáikhoz hasonlóan pozitívan állnak a nyílt hozzáférés ügyéhez, viszont nagyobb mértékben támogatják annak zöld útját, mint a szerzői díjakra alapozott arany utat. Egy kisebb csoportjuk érdektelen a nyílt hozzáférés ügye iránt. Más vizsgálatokhoz hasonlóan tudományáganként eltérnek preferenciáik. A matematikusok, fizikusok és informatikusok a szerzői példányoknak a közös francia archiváló platform, a HAL (Hyper Articles on Line), segítségével történő archiválását jobban támogatják, mint a biológusok, a vegyészek vagy a földtudományok kutatói. A szerzői díjak tekintetében több tapasztalattal rendelkeznek, és pozitívabb hozzáállást tanúsítanak a biológusok, mint a matematikusok, a társadalomtudományi és a humán tudományi kutatók.

(Koltay Tibor)

130/2017

WIGELL-RYYNÄNEN, Barbro: From SPLQ to SLQ to the end of the story **In:** Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 4., p. 40-42.

Az SPQL-tól az SQL-ig, majd a folyóirat megszűnése

Együttműködés -nemzetközi; Folyóirat -könyvtári; Folyóirat-kiadás

A szerző, aki 1999-ben lett a szerkesztőség tagja, 1998-tól tekinti át a *Scandinavian Public Library Quarterly (SPLQ),* a skandináv államok (Dánia, Finnország, Norvégia, Svédország) közös folyóiratának a sorsát, mert akkor rendezték az első igazgatói konferenciát, amely a lap anyagi és tartalmi kérdéseit tekintette át.
1968 és 2016 között a lap célja a skandináv könyvtárakban zajló fejlemények és tendenciák bemutatása volt az angol nyelvű világ számára. A negyedévenként megjelenő lap – 2012-től *Scandinavian Library Quarterly* címmel – 1968-ban indult a közkönyvtárakért felelős északi könyvtári hatóságok közös pénzügyi támogatásával, és minden tag öt évig adott otthont a lap szerkesztőségének. A folyóirat nagy népszerűségnek örvendett mind a skandináv régióban, mind nemzetközi színtéren frissessége, témái (könyvtári projektek, új törvények stb.) miatt.

2002-ben Dánia vette át a szerkesztést. Ekkor került sor a folyóirat tartalmának alapos értékelésére, de felmérés készült arról is, mit szólnának az olvasók, ha csak elektronikus formában adnák ki. (Az olvasók mind a kettőt igényelték.) Ez idő alatt készült el az SPLQ weboldala is. A kedvező gazdasági helyzetnek köszönhetően 2002-ben könyv is készült az új könyvtárépületekről (*Nordic public libraries; the Nordic cultural sphere ats public libraries*).
2007-től Finnország vette át a munkát jóval kisebb létszámú szerkesztőséggel. Ekkor a folyóiratot már 50 országban fizették elő. 2010-ben kiadták a *Nordic public libraries 2.0*-t.
2012-től új szelek kezdtek fújni. Megszűntek az igazgatói értekezletek, amikor Norvégiában és Svédországban a közkönyvtárak fejlesztésének feladatai a nemzeti könyvtárakhoz kerültek. Több országban is átalakították a kulturális minisztériumot. A nemzeti könyvtárak skandináv találkozóján döntöttek a folyóirat címének a megváltoztatásáról és tartalmának bővítéséről is.
A szerkesztőség ezután Stockholmban, a nemzeti könyvtárban kapott helyet, és a honlap (slq.nu) gondozója továbbra is a Svéd Nemzeti Könyvtár lett. A periódus végén, 2016 decemberében a folyóirat a 49. évfolyam 4. számmal megszűnt, de minden eddig megjelent cikke megtalálható a http://slq.nu/?page_id=533slq.nu címen.

(Murányi Lajos)

Az ismertetett cikkek forrásai

AIB studi (IT)	56. (2016) 2.
Alexandria (GB)	26. (2016) 2.
American libraries (US)	47. (2016) 9/10.
Bibliotekovedenie (RU)	(2016) 4., 5.
Bibliothek (DE)	40. (2016) 3.
Bibliotheksdienst (DE)	50. (2016) 7.
The bottom line (US)	29. (2016) 4.
BuB (DE)	68. (2016) 10., 11.
Collection building (US)	35. (2016) 4.
Collection management (US)	41. (2016) 3.
College & research libraries news (US)	77. (2016) 9., 10.
Computers in libraries (US)	36. (2016) 9., 10.
Čtenář (CZ)	68. (2016) 7/8., 9.
Interlending & document supply (GB)	44. (2016) 4.
The journal of academic librarianship (US)	42. (2016) 6.
Journal of access services (US)	13. (2016) 4.
Journal of documentation (GB)	72. (2016) 6.
Journal of librarianship and information science (GB)	48. (2016) 4.
Knižnica (SK)	17. (2016) 3.
Library management (GB)	37. (2016) 4/5.
Library trends (US)	64. (2016) 4.; 65. (2016) 2.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2016) 10.
New library world (GB)	117. (2016) 9/10.
Revista española de documentación científica (ES)	39. (2016) 2., 3.
Scandinavian library quarterly (Sx)	49. (2016) 4.
Vestnik BAE (Fx)	(2016) 2.